

КЫРГЫЗСТАНДАГЫ СЕКСУАЛДЫК ЗОМБУЛУК ЖАНА МАЙЫПТЫК: МЫЙЗАМДАР, САЯСАТ, ТАЖРЫЙБАЛАР ЖАНА СОТ АДИЛЕТТИГИНЕ ЖЕТҮҮ

Май 2023

«Равенство» - «Теңдик» майыптыгы бар адамдардын биримдиги –

2004-жылы Кыргызстандагы майыптыгы бар адамдардын жашоосун жакшыртуу үчүн түздөн-түз бенефициар башкарган (жардам алуучулар) тарабынан түзүлгөн коомдук бирикме. Союз Ысык-Көл областында он жылдан ашык иштеп, 2019-жылы анын башкы кеңсеси Бишкекке көчүп келгенден тартып улуттук деңгээлде иштей баштаган. Уюм адам укугуна негизделген инклюзияны өкмөттө жана жарандык коомдо илгерилетүү ыкмаларын колдонот, аны менен бирдикте саясатка жана практикага таасирин тийгизет, мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарга карата болгон стереотиптерди жана бейкалыс пикирлерди талкалайт.

Кененирээк маалымат алуу үчүн төмөнкү дарекке өтүңүз :
www.ravenstvo.kg

Бир Дүйнө - Кыргызстандын

«БирДүйнө» Укук коргоо кыймылы (КБД) – «Коррупцияга каршы жарандар» укук коргоочу борборунун укук мураскери катары коомдук бирикме болуп түзүлгөн. Анын миссиясы –Адам укуктарынын жалпы декларациясынын негизинде адамдын кадыр-баркын, универсалдуулуктун жана теңчиликтин принциптерин илгерилетүү аркылуу адам укуктарын жана эркиндиктерин коргоо.

Кененирээк маалымат алуу үчүн төмөнкү дарекке өтүңүз:
www.birduino.kg

Equality Now – бүткүл дүйнө жүзүндөгү бардык аялдардын жана кыздардын укуктарын коргоо жана илгерилетүүнүн үстүндө иштеген эл аралык укук коргоо уюму. Анын кампаниялары төрт программалык тармакта басым жасап иштешет: юридикалык теңчилик, сексуалдык зомбулукту токтотуу, зыяндуу тажрыйбаларды токтотуу жана сексуалдык эксплуатацияны токтотуу, баарында өспүрүм кыздардын өзгөчө муктаждыктарына көңүл бурулат. Ал азыр да, келечекте да аялдар менен кыздардын кызыкчылыгында укуктук жана системалуу өзгөрүүлөргө жетишүү үчүн эл аралык, аймактык жана улуттук укуктук кампаниялар жана иш-аракеттер менен жергиликтүү жигердүүлүктү айкалыштырат.

Кененирээк маалымат алуу үчүн төмөнкү дарекке өтүңүз:
www.equalitynow.org

Ушул өнөктөш уюмдардын аракеттерине кошумча катары, ушул отчетту даярдоодо жана жарыялоодо төмөнкү адамдар олуттуу жана баалуу салым кошушту:

- Надежда Пригода, юридика илимдеринин кандидаты, Кыргыз-Орус Славян университетинин жарандык укук жана процесси кафедрасынын доценти;
- Толкун Төлөкова, Кыргыз Республикасынын кризистик борборлор Ассоциациясынын директору;
- Кетеван Хомерики, майыптыгы бар адамдардын укуктары боюнча эксперт.

Биз отчеттун мазмунун иштеп чыгуу үчүн Equality Nowдун төмөнкү кызматкерлерине ыраазычылык билдиребиз:

Александра Патсалидесге (глобалдык юридикалык маселелер боюнча кеңешчисине), Дарьяна Грязновага (Евразиядагы юридикалык маселелер боюнча кеңешчисине), Джанет Ахильговага (Россия жана Борбордук Азия боюнча консультантына), Джеки Хантка (сексуалдык зомбулукту жок кылуу программасынын глобалдык директоруна), Тамар Деканосидзеге (Евразиядагы аймактык өкүлүнө), ошондой эле бул отчетту түзүүгө Фариха Али Яхьянын (глобалдык контент боюнча кызматкеринин), Кэтрин Пейндин (санариптик технологиялар жана басылмалардын глобалдык бөлүмүнүн жетекчисинин), Наталия Амаглобелинин (Евразиядагы коммуникациялар боюнча кызматкеринин) жана Тара Кэри (ММКнын глобалдык бөлүмүнүн жетекчисинин) кошкон салымдарын баса белгилейбиз.

Сүрөттөр: Татьяна Зеленская

Майыптыктын маданиятына жана/же түрүнө жараша майыптыкка карата колдонулган тилде артыкчылыктар бар экендигин тааныйбыз. Бул отчет Майыптыгы бар адамдардын укуктары жөнүндө конвенцияда колдонулган тилге ырасталган. Андыктан адамды биринчи орунга койгон тил жана «майыптыгы бар адамдар» деген термин колдонулат.

МАЗМУНУ

2 АВТОРЛОР ЖӨНҮНДӨ

4 КИРИШҮҮ

4 Кыргызстандагы сексуалдаштырылган зомбулук, гендер жана майыптык

5 Бул отчет жөнүндө

6 АСЕЛДИН ОКУЯСЫ

8 ТЫЯНАКТАР

8 Укуктук тоскоолдуктар

8 Топ келбеген мыйзамдар жана сексуалдаштырылган зомбулуктун юридикалык аныктамалары

8 Жазык жоопкерчилигине тартуу мөөнөттөрүн орунсуз колдонуу

9 Далилдердин түйшүктүү жана басмырлоочу стандарттары

10 Кылмыш жоопкерчилигине тартуунун жеке-ачык мүнөзү сот адилеттигине жетүүгө тоскоолдук катары

10 Сот адилеттигине жетүүгө тоскоолдук катары тергөөгө чейинки текшерүүнүн натыйжалуулугунун маселелери

11 Процессуалдык тоскоолдуктар

11 Майыптыгы бар адамдар үчүн адилеттүү жана жеткиликтүү колдоонун жоктугу

11 Аялуу адамдарды аныктоо жана баалоо жаатындагы маселелер

12 Сексуалдаштырылган зомбулук жөнүндө жана аны укук коргоо органдарына кантип билдирүү керектиги жөнүндө маалыматтын жоктугу

12 Кризистик баш калкалоочу жайларга, саламаттыкты сактоого жана социалдык колдоого жеткиликтүүлүктүн жоктугу

13 Арзан, жеткиликтүү юридикалык колдоонун жоктугу

14 Социо-маданий тоскоолдуктар

14 Майыптыкка терс көз караш

14 Унчукпоо же арызды кайтарып алуу үчүн мажбурлоо же кысым көрсөтүү

16 Интеллектуалдык майыптыгы бар адамдарга карата тил табышуу принцибин жетишсиз түшүнүү

16 Институционалдаштыруу

18 ЗАРИМАНЫН ОКУЯСЫ

20 БҮГҮНКҮ КҮНДӨ КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ОҢ ӨЗГӨРҮҮЛӨР

20 МАМЛЕКЕТТИК ЧАРАЛАР ЖАНА СУНУШТАР

21 Улуттук жана эл аралык милдеттенмелер жана стандарттар

22 Сунуштар

24 НАТАЛЬЯНЫН ОКУЯСЫ

25 ТИРКЕМЕ

25 Стандарттар жана милдеттенмелер

КИРИШҮҮ

Кыргызстандагы сексуалдаштырылган зомбулук, гендер жана майыптык

Дүйнө жүзү боюнча 736 миллиондой аял өмүрүндө жок дегенде бир жолу өнөктөшү тарабынан физикалык жана/же сексуалдык интимдик зомбулукка, өнөктөш эмес адам тарабынан сексуалдык зомбулукка же экөөнө тең дуушар болгон.¹ Майыптыгы бар аялдар жана кыздар үчүн сексуалдык зомбулукка кабылуу коркунучу андан да жогору.

БУУнун калк фондунун сексуалдык жана репродуктивдик ден-соолук агенттиги жүргүзгөн изилдөөгө ылайык, майып кыздардын 40% дан 68% га чейинкиси он сегиз жашка чейин үй-бүлө мүчөлөрү, жакын өнөктөштөр, камкорчулар жана мекемелердин кызматкерлери тарабынан сексуалдык зомбулукка кабылышат.² Кээ бир аялдар жана кыздар, анын ичинде кулагы укпагандар же кулагы укпагандар жана көзү көрбөгөндөр же интеллектуалдык жактан жетишпегендер обочолонуу, көз каранды жана эзилген абалда коркунучта калуулары жогору болушу мүмкүн.³

Майыптыкты жеке адамдын ден-соолугунун жана өнүгүүсүнүн жана социалдык жана материалдык чөйрөнүн өз ара аракеттенүүсүнүн социалдык таасири катары деп түшүнсө болот, ал функционалдык чектөөлөр менен коштолушу же коштолбошу мүмкүн болгон физикалык, психосоциалдык, интеллектуалдык же сенсордук айырмачылыктарды камтышы мүмкүн.⁴ «Майыптыгы бар адамдар» категориясы өтө ар түрдүү топ болуп саналат жана майыптыгы бар аялдарга жана кыздарга карата сексуалдык зомбулук интерсекционалдык маселе болуп саналат: майыптыгы бар аялдар менен кыздардын сексуалдык зомбулукка болгон алсыздыгы комплекстүү факторлор менен тыгыз байланышта болот, алардын ичинде азчылыкка болгон таандык, социалдык-экономикалык теңсиздик, курактык дискриминация, географиялык обочолонуу жана сабатсыздык.⁵

Кыргызстандагы жагдай

Кыргызстанда аялдарга карата гендердик зомбулук кеңири жайылган.⁶ Бирок, Кыргызстанда майыптыгы бар адамдардын 40% болжол менен 203 000 аялдар жана кыздар түзөрүн көрсөткөн расмий статистикага карабастан, майыптыгы бар аялдарга жана кыздарга карата сексуалдык зомбулуктун масштабы жана таралышы жөнүндөгү маалымат аз. Ар кандай кылмыштардан жапа чеккендер жөнүндө расмий статистика (сексуалдык зомбулук, үй-бүлөлүк зомбулук жана зыяндуу нике практикасы) майыптык жөнүндө эч кандай маалыматты камтыбайт, ошондой эле майыптыгы бар аялдарга жана кыздарга карата сексуалдык зомбулуктун таралышын көрсөткөн расмий же өкмөттүк эмес изилдөөлөр жок.

Толук жана кенен маалымат чогултулмайынча, майыптыгы бар аялдарга жана кыздарга карата сексуалдык зомбулуктун масштабы, таралышы жана мүнөзү адекваттуу кабыл алынбайт же Кыргызстандагы саясатты жана практиканы жакшыртуу жолу менен тийиштүү түрдө чечилбейт.

Гендердик факторлорду жана майыптуулукту эске алуу менен алдын алуу чараларынын же кийлигишүүлөрдүн зарылдыгын негиздөө үчүн ишенимдүү маалыматтардын жоктугу менен катар, Кыргызстандын жазык сот адилеттиги тутумунда гендердик жана майыптуулук менен байланышкан тоскоолдуктардан улам жабыр тарткандар үчүн сот адилеттигине жетүү кыйла татаалдашкан.

Сексуалдык зомбулук болгон окуялардын аз гана саны Кыргызстандын жазык сот адилеттиги тутумуна чейин жетет. ИИМдин маалыматы боюнча, 2021-жылы катталган сексуалдык зомбулук боюнча 604 иштин жарымынан көбү (53%) "кылмыш курамынын жоктугу үчүн" кыскартылган.⁷ Башкы прокуратура тарабынан 2021-жылы зордуктоо боюнча берилген маалыматка ылайык, жалпы 632 иштин 75% кыскартылган, 21% сотторго өткөрүлүп берилген, ал эми 4% дагы эле алдын ала тергөө стадиясында.⁸

1 «БУУ-Аялдар», «Фактылар жана цифралар: аялдарга карата зомбулукту токтотуу», төмөнкү даректен караңыз: <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures>

2 Саламаттыкты сактоо жана ЮНФПА үчүн башкаруу илимдери, Биз чечим кабыл алабыз, Мүмкүнчүлүгү чектелген жаштар: бирдей укуктар жана зомбулуксуз жашоо (май 2016-ж).

3 МУКТун комитети, "Мүмкүнчүлүгү чектелген аялдар жана кыздар жөнүндө №3 жалпы мүнөздөгү эскертүүсү» (2016-ж), CRPD/C/GC/3, пар. 33.

4 Майыптардын укугу жөнүндөгү Конвенция макаласы.

5 АДЖК, ПП № 35, пар. 12.

6 Комитет CEDAW, «Кыргызстандын бешинчи мезгилдүү баяндамасы боюнча корутунду эскертүүлөр», (CEDAW/C/KGZ/CO/5), пп. 21, 41.

7 Радио Азаттык, «Бишкекте аялдарга карата зордукка каршы акция өттү» (2022-ж. 8-июлу), дареги: <https://rus.azattyk.org/a/31934628.html>

8 Жабылган 473 иштин 13,7% ы тараптар элдешкенден кийин, 7,61% ы расмий айыптоо арызынын жоктугуна байланыштуу жана 77,38% ы кылмыштын курамы үчүн критерийлер канааттандырылбагандыгына байланыштуу жабылган (б. а. зордуктоо фактысы далилденбеген бойдон калды). Кошумча маалымат төмөнкү даректе: <https://www.prokuror.kg/ru>

Бул отчет жөнүндө

Бул отчет Кыргызстанда майыптыгы бар аялдарга жана кыздарга карата сексуалдык зомбулуктун алдын алуудагы айрым укуктук, процессуалдык жана социо-маданий тоскоолдуктарды, ошондой эле зомбулуктан аман калган аялдардын колдоого жана сот адилеттигине жетүүсүнө таасир этүүчү тоскоолдуктарды табууга жана талдоого багытталган. Ал Кыргыз Өкмөтү тарабынан адам укуктары жаатындагы эл аралык милдеттенмелерине ылайык бул тоскоолдуктарды жоюу боюнча чараларды көрүү зарылдыгы жөнүндө маалымат берүүгө багытталган бир катар сунуштар менен аяктайт.

Кыргызстанда майыптыгы бар аялдарга жана кыздарга карата сексуалдык зомбулуктун таралышы, масштабы жана мүнөзү жөнүндө кандайдыр бир расмий маалыматтар жок болгондуктан, бул отчет мыйзам чыгаруу, административдик жана соттук саясат жана практика жөнүндө жалпыга жеткиликтүү маалыматтарга, анын ичинде майыптыгы бар аялдарга жана кыздарга карата зордуктоо жөнүндө соттук иштердин материалдарына негизделген. Ал ошондой эле Кыргызстандын жети регионундагы зордук-зомбулуктан аман калган аялдардын түздөн-түз далилдерине жана көрсөтмөлөрүнө жана отчеттун авторлору байланышкан кесиптик коомчулуктардан жана уюмдардан алынган конкреттүү иштердин мисалдарына негизделген.

Бул отчетто майыптуулугу бар адамдардын укуктары жөнүндө Конвенция (МУК) сыяктуу мыйзамдардагы, ошондой эле Кыргызстан өзү катышкан адам укуктары жаатындагы эл аралык стандарттарды ишке ашыруудагы олуттуу кемчиликтер жана көйгөйлөр аныкталган. Ошондой эле анда Кыргызстанда майыптыгы бар аялдар менен кыздар туш болгон гендердик жана майыптык белгилерине негизделген обочолонуу, басмырлоо, стереотиптер жана бейкалыс мамилелер баса белгиленет.

Анда бүгүнкү күндө жетишилген оң прогресс белгиленген (3.1-бөлүмдү караңыз), бирок аны менен бирге майыптыгы бар аялдарга жана кыздарга карата сексуалдык зомбулуктун алдын алуу максатында тоскоолдуктарды жеңүү үчүн, ошондой эле зомбулуктан аман калгандарга колдоо көрсөтүү чараларына, ага кошумча сот адилеттигине жеткиликтүүлүк берүү үчүн Кыргыз Өкмөтү тарабынан токтоосуз чараларды көрүү зарылдыгы ачылган.

18 жашка жете элек
майыптыгы бар
кыздардын 40% дан 68%
сексуалдаштырылган
зордуктоого дуушар
болушат

АСЕЛДИН ОКУЯСЫ

Асель⁹ 1996-жылы церебралдык шал оорусунун оор түрү, окуу шыгындагы кыйынчылыктары жана көрүүнүн начарлашы менен төрөлгөн. Майыптыгынан улам аны мектепке кабыл алуудан баш тартыш. Авторлор жөнүндө

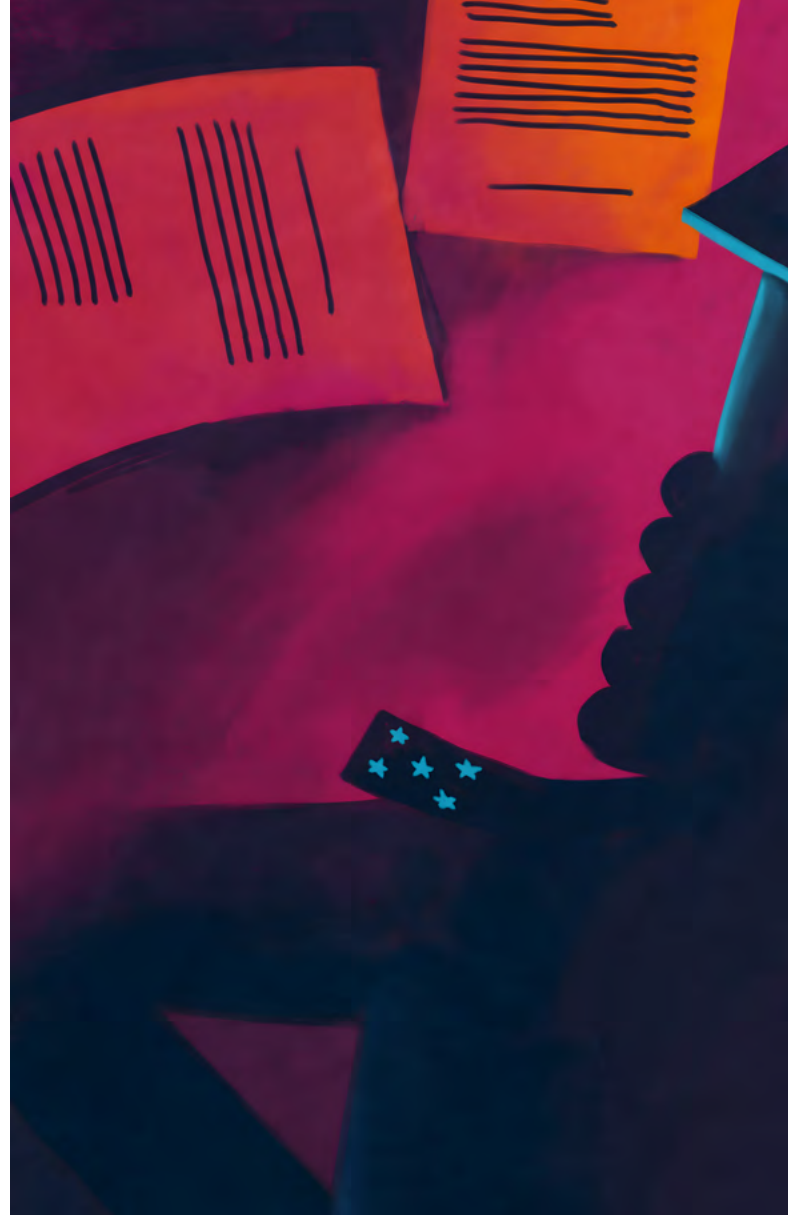
кан. Ата-энесинен эрте ажыраган Асель агасы Сергей¹⁰ жана сиңдиси менен бирге зөөкүр чоң ата, чоң энесинин колунда калган. Акыры Сергей үй-бүлөлүк зордук-зомбулукка туруштук бере албай, туулган айылынан Кыргызстандын борбору Бишкекке качып кеткен.

Асель 16 жашка чыккандан кийин, алар менен чогуу жашаган чоң атасы жана агасы аны зордуктап башташкан жана эгер ал сексуалдык зомбулук жөнүндө бирөөгө айтса, өлтүрөбүз деп коркутушкан. Ал мектепке барбагандыктан, социалдык кызматтар ага келчү эмес жана полиция менен байланыша албагандыктан, Асель аялуу болгон жана кылмышкерлер бейбаштыгын эч тоскоолдуксуз уланта алышкан.

2020-жылы Сергей Аселдин зордукталганын байкап, аны Бишкектеги коопсуз жайга алып барып, жергиликтүү коммерциялык эмес уюм колдоого алган. Ал Аселдин иши боюнча укук коргоо органдарына арыз жазган, бирок ага көңүл бурбай коюшкан. Бул иш Сергей социалдык тармактарга Асель дуушар болгон зордук-зомбулуктун бетин ачкан видеону жарыялагандан кийин гана бийликтин көңүлүн бурган. Зордуктоо боюнча тергөө 2021-жылы ушул отчеттун авторлорунун эмгегинин аркасында башталган. Бирок тергөө башталгандан көп өтпөй далилдердин жоктугунан улам жабылган, ошондуктан иш сотко жеткен эмес.

Аселдин ага болгон ырайымсыз мамиле жөнүндөгү окуясын тергөөчүлөр майып жабырлануучу эмне болгонун билмек беле деген зыяндуу стереотиптик түшүнүктөрдөн улам этибарга алышкан эмес. Чоң энеси, эжеси, медициналык жана социалдык кызматкерлер менен болгон маектер да эске алынган эмес. Аселдин медициналык картасынан алынган үзүндү көчүрмөлөргө да көңүл бурулбай, дискриминациялык соттук-медициналык экспертиза жүргүзүлүп жаткан учурда көрүнбөй калганына карабастан, дене жаракаттарын далилдөөгө гана багытталган.

Медициналык-психиатриялык психологиялык экспертиза дайындоо үчүн тергөөчү токтоп чыгарышы керек. Бирок, аны ишке ашыруу мүмкүнчүлүгү жабырлануучу жашаган шаарда же айылда экспертизанын жеткиликтүүлүгүнө

жараша болот. Мисалы, экспертизанын мындай түрү Жалалабад шаарында жеткиликтүү эмес, башкача айтканда, аны жакынкы аралыкта, болжол менен 100 км алыстыктагы Ош шаарында өткөрүү зарыл, ага жетүү жолу бир топ убакытты жана каржы ресурстарын талап кылат.

Мамлекет Аселдин тарабында болгондуктан, ал юридикалык жардамга муктаж эмес деген бийликтин божомолу Аселдин сот адилеттигине дагы бир тоскоолдук болгон. Бул туура эмес өкүмдөр тергөөчүлөрдүн травмадан аман калган аялдар менен иштөө боюнча мыкты тажрыйбаларын билбегендиги, ошондой эле майыптыгы бар адамдарга карата сексуалдык зомбулукту иликтөө үчүн адам укуктарына ылайыктуу методологиялардын жоктугу менен коштолгон. Бул көйгөйлөр, Аселдин майыптыгына байланыштуу аялуу болуу менен бирге, мамлекеттик органдар аны кордогондорду жоопко тарта ала албай калгандыгына алып келди.

9 Аттары өзгөртүлгөн.

10 Ошондой эле

Аселдин ага болгон ырайымсыз
мамиле жөнүндөгү окуясын
тергөөчүлөр майып
жабырлануучу эмне болгонун
билмек беле деген зыяндуу
стереотиптик түшүнүктөрдөн
улам этибарга алышкан эмес.

ТЫЯНАКТАР

Укуктук тоскоолдуктар

Топ келбеген мыйзамдар жана сексуалдаштырылган зомбулуктун юридикалык аныктамалары

Зордуктоо табиятынан зордук-зомбулук акт болуп саналат жана мыйзамда кылмышкер кошумча зомбулук же күч колдонгонун көрсөтүү талабы болбошу керек. Адам укуктары жана эл аралык кылмыш-жаза мыйзамдары жаатындагы эл аралык стандарттардын көп жылдык өнүгүшү зордуктоонун аныктамасы жабырлануучуга карата физикалык зомбулукту колдонууну, мажбурлоону, коркутууну жана/же ага каршылык көрсөтүүнү далилдөө зарылчылыгына негизделген зордук-зомбулуктан аман калгандар үчүн сот адилеттигине жетүүнү тийиштүү түрдө камсыз кылбай тургандыгын так жана бекем таанууга алып келди.¹¹

Кыргызстандын мыйзамдарында макулдук жок деген белгиге негизделген зордуктоо деген аныктама жок.¹² Анын ордуна зордуктоо (Кылмыш-жаза кодексинин 154-беренеси) жана сексуалдык мүнөздөгү зомбулук аракеттери (Кылмыш-жаза кодексинин 155-беренеси) зордук-зомбулук, же зомбулук көрсөтөм деп коркутуу же жабырлануучунун алсыз абалын пайдалануу болуп саналат. Психологиялык же экономикалык зыянды же мажбурлоонун башка түрү эске алынбай, "зордук-зомбулук" тар мааниде физикалык күч колдонуу катары чечмеленет. Ошол эле мезгилде "алсыз абал" термининин маанисин түшүндүрүүнүн жоктугу каршылык көрсөтүүнүн мүмкүн эместигинин башка көптөгөн себептери көңүл сыртында калат. Жыныстык катнашка барууга мажбурлоо боюнча кылмыштын курамы (ал жеңилерээк жазага алып келет) же сексуалдык мүнөздөгү башка аракеттер (Кылмыш-жаза кодексинин 156-беренеси) да макулдуктун жоктугун камтыбайт, анткени бул кылмышты жасоо ыкмасы болуп жабырлануучунун шантажы же материалдык же башка көз карандылыгын пайдалануу эсептелет.

Майыптыктын контекстинде, Кыргызстанда зордуктоо белгилүү бир жагдайларда дагы эле жабырлануучунун

алсыз абалын колдонуу менен жасалган деп кылмыш жоопкерчилигине тартылышы мүмкүн болсо да, "майыптыктын белгилүү бир формасы адамдын кырдаалды түшүнүүсүнө жана ыктыярдуу макулдугун билдирүүгө тоскоол болгон учурларды эске албаганда"¹³, психикалык/интеллектуалдык майыптыгы бар адам алсыз деген автоматтык презумпция болбошу керек. Жашы жете электерди алсак,¹⁴ мыйзамда он сегиз жашка чыккан адам тарабынан он алты жашка толо элек адам менен жыныстык катнашка баруу үчүн кылмыш жоопкерчилиги да каралган (кылмыш-жаза кодексинин 157-беренеси). Кыргызстандын жаңы Кылмыш-жаза кодекси (Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 28-октябрындагы № 126 Мыйзамы менен колдонууга киргизилген)¹⁵ боюнча бул кылмыш инсандын руханий-адеп-ахлактык саламаттыгына каршы кылмыш катары каралганы көйгөйлүү. Бул аныктама кылмышты жашы жете элек кыздын жыныстык кол тийбестик укугун олуттуу бузуу катары карабайт (ал адеп-ахлакка каршы кылмыш катары каралат) жана жашы жете элек бала жыныстык катнашка макул болгон, каалаган же ал тургай демилгелеген деген зыяндуу божомолдорду жаратат.

Жазык жоопкерчилигине тартуу мөөнөттөрүн орунсуз колдонуу

Жазык жоопкерчилигине тартуу мөөнөтү (эскирүү мөөнөтү) — бул мыйзамда жабырлануучу кылмыш жоопкерчилигине тартуу мүмкүн болбой калганга чейин кылмыш жөнүндө билдирүүгө тийиш болгон убакыт аралыгын (адатта жылдар менен аныкталат) белгилеген жобо. Сексуалдаштырылган зомбулук учурларында эскирүү мөөнөтү сот адилеттигине жетүүгө кошумча тоскоолдук жаратат.

2022-жылы Кыргызстандын Кылмыш-жаза кодексине бир катар оң оңдоолор киргизилгенине карабастан, балдарга карата жасалган айрым олуттуу кылмыштарга карата¹⁶ эскирүү мөөнөтү мурдагыдай эле колдонулууда. Мисалы, аларга 18 жашка толгон адам тарабынан 16 жашка чыга элек бала менен жасалган сексуалдык мүнөздөгү аракеттер кирет (Кылмыш-жаза кодексинин 157-беренеси); кыз баланы иш жүзүндөгү нике мамилелерине туруу же болбосо никеге туруу үчүн ала качуу (172(2) - берене); ошондой эле Кылмыш-жаза кодексинин 26-главасында "үй-бүлө мамилелеринин

11 АДЖК комитети, «№ 35 жалпы сунуштар» (2017-ж.); Комитет КЛДЖ, Карен Таяг Вертидо Филиппинге каршы (CEDAW/C/46/D/18/2008); Прокурор Жан-Поля Акайесуга каршы (чечим), ISTR-96-4-Т (1998-ж. 2-сентябры); Прокурор Кунараца, Ковача и Вуковичага каршы (чечим), IT-96-23 и IT-96-23/1-A (2002-ж. 12-июну); «БУУ-Аялдар» түзүмү, «Аялдарга карата зомбулук жөнүндө мыйзамдар боюнча БУУнун маалымдамасы» (2012-ж.); «БУУ-Аялдар» түзүмү, «Аялдарга жана кыздарга карата зомбулукту жоюу боюнча виртуалдык билим борбору», «Мыйзамдар» бөлүмү, төмөнкү дарек боюнча жеткиликтүү: <http://www.endvawnow.org/en/modules/view/8-legislation.html>

12 Equality Now, «Сот адилеттигине карай жолдо болгон тоскоолдуктар: Евразиянын мыйзамдары сексуалдык зомбулуктан аман калгандарды коргоого жөндөмсүздүгү» (2019-ж.) жана «Евразиядагы сексуалдык зомбулук жөнүндө мыйзамдар: тил табышуунун негизинде аныктоо жолунда» (2023-ж.)

13 Equality Now, «Сот адилеттигине карай жолдо болгон тоскоолдуктар» (№ 89), 9-бет караңыз

14 Equality Now, «Баланын укуктары боюнча Комитеттин 94-сессияга чейинки жумушчу тобунун кароосуна Кыргызстан жөнүндө маалымат 6-10-Февраль, 2023-ж.» (1-ноябрь, 2022-жыл) караңыз

15 Төмөнкү дарек боюнча жеткиликтүү: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112309#unknown>

16 Кыргызстандын Президенти: "Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексине балдардын жыныстык кол тийбестигине, өмүрүнө жана ден соолугуна каршы иш-аракеттер үчүн күнөөлүүлөрдүн жоопкерчилигин күчөтүүсү каралган өзгөртүүлөр киргизилди" (11-Август, 2022-жыл)

Зордуктоо табиятынан зордук-зомбулук акт болуп саналат жана мыйзамда кылмышкер кошумча зомбулук же күч колдонгонун көрсөтүү талабы болбошу керек.

салттарына жана балдардын кызыкчылыктарына каршы кылмыштар" каралган бир катар башка кылмыштар.¹⁷ Бойго жеткен жабырлануучу адамдарга жасалган кылмыштар үчүн да эскирүү мөөнөтү уланууда. Доонун эскирүү жоболору зордук-зомбулуктан аман калгандар узак убакыт өткөндөн кийин гана сексуалдаштырылган зомбулукту ачыкка чыгарышы же билдириши мүмкүн экенин эске албайт.¹⁸ Маалыматты ачыкка кеч чыгарууга түрткү болгон ар кандай факторлор көбүнчө майып аялдарга жана кыздарга шайкеш эмес таасир этет.¹⁹

Сексуалдык эркиндикке жана жыныстык кол тийбестикке каршы кылмыштардын, анын ичинде зордуктоонун эскирүү мөөнөтүнүн жоктугу мыйзамдагы жазасыз калууну токтотууга гана жардам бербестен, коомго зордуктоо – бул олуттуу кылмыш жана ал эч качан жазасыз калбашы керек экенин билдирер эле.

Далилдердин түйшүктүү жана басмырлоочу стандарттары

Кыргызстанда сексуалдаштырылган зомбулук иштери боюнча далилдердин түйшүктүү жана басмырлоочу стандарттары сакталууда жана жабырлануучу майып болгондо кырдаал ого бетер курчуйт. Бул мыйзамдарда каралган жана калыптанган практика менен камсыз кылынат. Көпчүлүк учурларда, сексуалдаштырылган зомбулук кылмыштары жабырлануучунун денесинен жаракат алганда, ошондой эле жыныстык катнашка

байланыштуу биологиялык издер табылганда гана жоопко тартылат.

Тергөөчүлөр жана судьялар соттук экспертизага көбүрөөк ишенишет. Эгерде соттук-медициналык экспертиза жабырлануучунун денесинде жаракат же зомбулук көрсөтүү белгилерин көрсөтпөсө (анын ичинде, мисалы, кылмыш жасалгандан бери көп убакыт өтсө), алар жабырлануучунун көрсөтмөсүнө, айрыкча анын психикалык/ интеллектуалдык майыптыгы бар болсо, бирок ал майыптык анын болгон окуяларды түшүнүү жөндөмүнө таасир этпесе да, ишенбеши мүмкүн.

Кылмыш-жаза процессуалдык кодексинде каралган²⁰ эгерде “жабырлануучунун, күбөнүн психикалык же дене боюнун абалы кылмыш иши үчүн мааниге ээ болгон жагдайларды туура кабылдоо жана көрсөтмө берүү жөндөмдүүлүгүнөн шектенүү келип чыкса, соттук экспертизаны жүргүзүү милдеттүү”. Иш жүзүндө, зордук-зомбулуктан майыптыгы бар аман калгандардын психологиялык/психиатриялык экспертизасы алардын көрсөтмөлөрү жарактуу деп эсептеле тургандыгын аныктоо максатында алардын болжолдуу жөндөмдүүлүгүн баалоо үчүн жүргүзүлөт. Мындай баалоо үчүн колдонулган методология илимий стандарттарга жана мыкты тажрыйбаларга жооп бербейт, анткени соттук-медициналык бюронун адистеринде сексуалдаштырылган зомбулук жөнүндө мифтерден жана стереотиптерден эркин даярдап -

17 Кылмыш-жаза кодексинин 58-беренесине ылайык эскирүү мөөнөтү азыр 154-беренесинин 1, 2-пункттарынын 3-бөлүгүндө жана 4-бөлүгүндө, 155-беренесинин 1, 2-пункттарынын 3-бөлүгүндө жана 4-бөлүгүндө, 156-беренесинин 1-пунктунун 2-бөлүгүндө жана 3-бөлүгүндө, 158-беренесинде, 159-беренесинин 3-бөлүгүндө, 160-беренесинин 2-бөлүгүндө жана 162-беренедө каралган кылмыштарга карата колдонулбайт.

18 ВОЗ, «Сексуалдык зомбулуктан жапа чеккендерге соттук-медициналык жардам көрсөтүү боюнча колдонмо» (2003-ж.), 7-бөлүм, 75-77-бет.

19 Ошол эле жакта.

20 178 берене (2)(4)

окутуу жана көрсөтмөлөр жетишпейт. "Ишенимдүү эмес" деп таанылган учурда, жабырлануучунун сөздөрү автоматтык түрдө эске алынбай, иштин кыскартылышына алып келет. Дискриминациянын бул ар кандай кесилиштери жана зордуктоону тийиштүү түрдө иликтеп албоо кылмышкерлердин жазасыз калышына жана жалпысынан сексуалдаштырылган зомбулук үчүн жазасыз калуу маданиятын түзүүгө алып келет.

Кылмыш жоопкерчилигине тартуунун жеке-ачык мүнөзү сот адилеттигине жетүүгө тоскоолдук катары

Кыргызстандагы кылмыш иштеринин бир бөлүгү (анын ичинде оордотуучу жагдайларсыз зордуктоо жана оордотуучу жагдайларсыз сексуалдык мүнөздөгү зомбулук аракеттер) жеке – ачык кылмыш жоопкерчилигине тартылууга жатат, башкача айтканда бул иштер боюнча тергөө жабырлануучулардын же алардын мыйзамдуу өкүлдөрүнүн демилгеси боюнча гана башталат.

Бул сексуалдаштырылган зомбулукка кабылгандар үчүн көйгөй. Кыргызстандын мыйзамдарында болсо мамлекет өзгөчө аялуу аялдарга жана кыздарга карата сексуалдык зомбулук көрсөткөн учурларда иликтөө жана сот жообуна тартууну демилгелеши керектиги каралган. Кылмыш – жаза процессуалдык кодексинин 24(3) беренесине ылайык тергөөчү же прокурор сотко чейинки өндүрүштү, анын ичинде сексуалдаштырылган зомбулук фактылары боюнча жана жабырлануучу "көз каранды же алсыз абалынан улам, болбосо башка себептер менен өз укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргой албаса", арыз бербесе да козгоого тийиш.

Кыргыз Республикасынын КЖПКсынын 155-беренесинин 2-пунктунун 2-бөлүгүндө эгерде жосун алсыз же көз каранды абалда болгон же болбосо башка себептер боюнча өзүнө таандык болгон укуктарды өз

алдынча пайдаланууга жөндөмсүз болгон адамдын кызыкчылыктарын козгоого учурларда прокурор жана тергөөчү өзүнүн демилгеси боюнча жеке-ачык айыптоо кылмыштары жөнүндө иш боюнча өндүрүштү козгоого укуктуу экендиги белгиленген.

Кылмыш-жаза мыйзамдарынын бул эрежелери, айрыкча, майыптыгы бар аялдар жана кыздар, айрыкча, алардын мыйзамдуу өкүлдөрү, туугандары жана камкорчулары тарабынан кордук көргөндөр жөнүндө сөз болгондо пайдалуу. Бирок, иш жүзүндө алар тийиштүү түрдө колдонулбайт жана майыптыгы бар аялдар менен кыздар мыйзамда каралган коргоого сейрек ээ болушат.

Сот адилеттигине жетүүгө тоскоолдук катары тергөөгө чейинки текшерүүнүн натыйжалуулугунун маселелери

Кыргыз Республикасынын Кылмыш – жаза процессуалдык кодекси (5-берененин 59-пункту) тергөөгө чейинки текшерүүнүн - кылмыш жөнүндө арызды же билдирүүнү кылмыштардын бирдиктүү реестринде (КБР) каттаган учурдан тартып кылмыш ишин козгоо жөнүндө же кылмыш ишин козгоодон баш тартуу жөнүндө чечим кабыл алынганга чейинки сотко чейинки өндүрүш стадиясынын болушун карайт. Тергөөгө чейинки текшерүүнүн тартиби жана анын натыйжалары боюнча кабыл алына турган чечимдер Кылмыш – жаза процессуалдык кодексинин 153-беренесинде аныкталган.

Мыйзамдар менен тергөө судьясынын түшүнүгү киргизилген, ал кылмыш сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын даттанууларын териштирүүгө жана кароого көзөмөлдү жүзөгө ашырууга укуктуу. Бирок, тергөө судьясынын бул жаңы институту көз карандысыз көзөмөл органы катары ага коюлган үмүттү актай элек. Соттук практика көрсөткөндөй, жабыр тарткан майыптыгы бар аялдардын жана кыздардын иштери боюнча тергөөчүнүн же прокурордун токтомуна даттануу

Белгилүү бир майыптыктын түрлөрү менен жашаган аялдар жана кыздар негизинен обочолонуп жашашат жана сексуалдаштырылган зомбулукка кабыл болгондугу тууралуу кабарлай турган ишеним телефондору жөнүндө жана тез жардам номерлери маалыматтары жок.

эч кандай натыйжа бербейт.

Иш жүзүндө сот тергөөчүнүн же прокурордун чечимине таянат жана алар тарабынан кабыл алынган чечимдерди, анын ичинде тергөө аракеттерин жүргүзүү же өткөрбөө жөнүндө, мыйзамсыз деп сейрек учурларда табат.

Паракорчулук жана коррупция өтө олуттуу тобокелчиликтерди жаратат. Жергиликтүү юрист, Бир Дүйнөнүн Ош шаарындагы кеңсесинин директору Хусанбай Салиев мындай деп түшүндүрөт: "Адатта, күнөөлүүлөр биринчи кезекте эксперттерди сатып алышат, ал эми прокурор бул экспертке таянып, кылмыш ишин козгоодон баш тартат. Бул каардуу практиканы талашуу өтө кыйын. Тергөө судьяларына арызданганыбызда, алар тергөөчүлөргө көрсөтмө берүүгө укугу жок экенин шылтоолоп, биздин талаптарды четке кагышат, бирок КЖПК буга ачык тыюу салбайт. Ошентип, жабырлануучу тергөөгө чейинки текшерүү стадиясында күбө болгондуктан, далилдерди келтирүүгө укугу жок, ал эми күнөөлүү адам камакка алынбайт, анткени прокурор же тергөөчү кылмыш болгонбу же жокпу деген чечим чыгарган эмес. Эгер кылмыш жок деп чечилсе, анда ар кандай кармоо мыйзамсыз деп эсептелет".

Процессуалдык тоскоолдуктар

Майыптыгы бар адамдар үчүн адилеттүү жана жеткиликтүү колдоонун жоктугу

Майыптыгы бар адамдардын жеткиликтүү кызматтарга болгон укугу көп учурда бузулуп, алардын зомбулукка жана кыянаттыкка болгон алсыздыгын күчөтөт. Акыл-эс бузулуулары бар балдар өзгөчө начар абалда.²¹ Хьюман Райтс Уотчтун маалыматы боюнча:

«Президенттин 2022-жылдын май айындагы Жарлыгы менен майыптыгы бар чоң кишилерге жана балдарга ай сайын берилүүчү социалдык төлөмдөр көбөйгөнүнө карабастан, кыргыз бийлиги негизинен майыптыгы бар адамдарга карата адам укуктары жаатындагы милдеттенмелерин этибарга алган эмес. Майыптыгы бар адамдардын укуктары боюнча Конвенцияны ишке ашыруу үчүн түзүлгөн Өкмөттүк кеңеш 2022-жылы бир да жолу чогулган эмес. Жеткиликтүү реабилитациялык борборлор жетишсиз жана үй-бүлөлөр жөлөкпүл алуу үчүн милдеттүү шарт-тутумдагы коррупциядан улам майыптыгы тууралуу күбөлүк алуу үчүн пара төлөөгө аргасыз деген билдирүүлөр келип түшкөн».²²

21 ЮНИСЕФ Кыргызстан, «Кыргызстандагы мүмкүнчүлүгү чектелген балдар жана жаштар» (2021-ж.), төмөнкү шилтеме боюнча: https://www.unicef.org/kyrgyzstan/media/7251/file/Situation%20Analysis%20of%20children%20жана%20adolescents%20with%20инвалидность%20в%20Кыргызстан_опыча.pdf, 11-6.

22 Human Right Watch. Кыргызстандагы 2022-ж. окуялар. <https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/kyrgyzstan>.

23 № 391 Турмуштук оор кырдаалда калган балдарды жана үй-бүлөлөрдү табуу жөнүндө жобо, 22-июнь, 2015-жыл, төмөнкү дарек боюнча: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/97689>

24 Башкача айтканда, компетенттүү орган тарабынан аныкталган ата-эненин абалында ата-эненин укуктары, милдеттери жана жоопкерчилиги бар болгондор; мисалы, тууганы, мыйзамдуу камкорчусу же бала менен жашаган адам.

25 Турмуштук оор кырдаалда калган адамдарды (чоң кишилерди же балдарды) табуу боюнча бир нече мамлекеттик органдар биргелешип өткөргөн иш-чаралар.

Аялуу адамдарды аныктоо жана баалоо жаатындагы маселелер

Кыргызстанда турмуштук оор кырдаалда турган балдарды жана үй-бүлөлөрдү табуу тартиби жөнүндө атайын жобо иштейт,²³ ал тобокелдик тобундагы баланы "ата-энеси (же ата-энесин алмаштыруучу адамдар²⁴) балдарды тарбиялоо, окутуу жана (же) багуу боюнча өз милдеттерин аткарган жана/же алардын жүрүм-турумуна терс таасирин тийгизген, же аларга ырайымсыз мамиле кылган жана коомго жат жашоо образын жүргүзгөн бала» деп аныктайт.

Тобокел тобундагы балдарды аныктоо балдарды коргоо жаатындагы ыйгарым укуктуу органдын облустук бөлүмдөрү тарабынан жергиликтүү өз алдынча башкаруунун ыйгарым укуктуу/компетенттүү органдары менен бирдикте райондук мамлекеттик органдар, уюмдар, жарандар менен байланышуу жолу менен; ММКдан маалымат алуу жолу менен; жана үймө-үй кыдыруу, ведомстволор аралык рейддер,²⁵ коомчулук менен иш-чаралар, чогулуштар жана жолугушуулар сыяктуу пландуу иш-чаралар аркылуу жүзөгө ашырылат.

Тобокелдик тобундагы бала табылганда тиешелүү органдар ар тараптуу баалоо жүргүзүүгө жана үй-бүлө менен иштөөнүн жекече планынын долбоорун жана/же баланы коргоонун жекече планын иштеп чыгууга тийиш. Бирок, жергиликтүү эксперттердин пикири боюнча, тобокелге кабылган балдарды, айрыкча майыптыгы бар балдарды аныктоо сейрек жүргүзүлөт, дегеле жүргүзүлсө.

Зомбулукка кабылуу коркунучу бар жашы жеткен адамдарды табуу боюнча кандайдыр бир конкреттүү мыйзам же саясат жок, мында мындай учурларды аныктоо боюнча ыйгарым укуктар жана милдеттер "Турмуш-тиричиликтик зомбулуктан сактоо жана коргоо жөнүндө" жана "Кылмыштуулуктун алдын алуунун негиздери жөнүндө" мыйзамдарда жана Кыргыз Республикасынын Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигинин турмуштук оор кырдаалда турган жарандарды, үй-бүлөлөрдү жана балдарды табууну, алардын муктаждыктарын баалоону, социалдык колдоону жергиликтүү деңгээлде уюштуруучу социалдык кызматтардын тармагын түзүү боюнча милдеттерди камтыган жоболорунда каралган. Бирок, кызмат көрсөткөндөр майыптыгы бар адамдар туш болгон кыйынчылыктарды жакшы билишпейт жана анын ордуна майыптыкты түшүнүү үчүн салттуу жана медициналык ыкмаларды колдонушат.

Сексуалдаштырылган зомбулук жөнүндө жана аны укук коргоо органдарына кантип билдирүү керектиги жөнүндө маалыматтын жоктугу

Кыргызстанда сексуалдык жана репродуктивдүү ден соолук жана укуктар тууралуу маалымат жок болгондуктан, майыптыгы бар аялдар менен кыздарга карата болгон жүрүм-турум зордук-зомбулук экенин түшүнүү жана жардам издөө алар үчүн кыйынга турат. Натыйжада, сексуалдаштырылган зомбулуктун көптөгөн учурлары негизинен аялдын же кыздын кош бойлуу кезинде ачыкка чыгат. Бир болгон учурда кыз зордуктоонун натыйжасында кош бойлуу болуп калганда, ал апасы менен кош бойлуулугу 5-айга жетип калганда гана билишкен.

Айрым майыптыгы бар аялдар жана кыздар негизинен өзүнчө жашашат (үйдө же мекемеде) жана сексуалдык зомбулук жөнүндө кабарлоо үчүн ишеним телефондору жана тез жардам номерлери жөнүндө маалыматы жок. Мамлекеттик органдар, анын ичинде социалдык кызматтардын кызматкерлери кыйынчылыктар пайда болгон учурда жардамга кантип кайрылуу керектиги жөнүндө аларга алдын ала маалымдоо боюнча чараларды көрүшпөйт, ал эми көзөмөлдөө пландуу же натыйжалуу жүргүзүлбөйт (турмуштук оор кырдаалда турган балдарды жана үй-бүлөлөрдү табуу тартиби жөнүндө жобо талап кылгандай).

Мындан тышкары, майыптыгы бар көптөгөн аялдар менен кыздар жакырчылыкта жашашат, интернетке кире алышпайт жана бул иш менен алектенген бейөкмөт уюмдар алардын бар экендигин билишпесе жана алар менен түздөн-түз байланышпаса, бул каражат аркылуу маалымат ала алышпайт.²⁶ Ошондой эле, сексуалдык зомбулукту кантип билдирүү керектиги жөнүндө маалымат майыптыгы бар адамдар түшүнүү үчүн жеткиликтүү форматта берилбейт жана билдирүү/даттануу механизмдери майыптыкты, жашты же жынысты эске албайт.

Мүмкүнчүлүгү чектелген аялдар жана кыздар сексуалдаштырылган зомбулук жөнүндө билдирүүнү чечишсе дагы, бул алар үчүн көп учурда кыйынга турат. Жеткиликтүү унаанын жоктугу физикалык майыптыгы бар аялдарга, айрыкча коляска колдонгон майыптарга, эгер зарыл болсо, полиция бөлүмүнө, ооруканага же кризистик борборго барууга мүмкүнчүлүк бербейт. Мындан тышкары, полиция бөлүмдөрү жана соттук-медициналык борборлор сыяктуу кылмыш сот адилеттиги мекемелери жана кызматтары, адатта, физикалык жактан жеткиликтүү эмес жана майыптыгы бар адамдарга, мисалы, сокур же дүлөй аялдарга комплекстүү кызмат көрсөтүшпөйт, натыйжада маанилүү далилдер эч качан табылбайт - аларды жоготуу же байкабай коюу оңой.

Кризистик баш калкалоочу жайларга, саламаттыкты сактоого жана социалдык колдоого жеткиликтүүлүктүн жоктугу

Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлигинин маалыматы боюнча,²⁷ өлкөдө жалпысынан зомбулуктан жапа чеккендерге, анын ичинде майыптыгы бар аялдарга жана кыздарга жардам көрсөтүүчү 15 баш калкалоочу жай жана кризистик борборлор бар, бирок алар майыптарга атайын жардам көрсөтүү үчүн толук жабдылган эмес. Эгерде борбор калаа Бишкекте бул борборлорго коомдук транспорт менен жетүүгө мүмкүн болсо, региондордо, өзгөчө алыскы райондордо транспорттун жеткиликтүүлүгү чоң көйгөйдү жаратат. Ошондуктан, жабыр тарткандар мүмкүнчүлүктөрү өтө эле чектелүү болгон бейөкмөт уюмдар аркылуу гана жардам алышпаса, көбүнчө учурда физикалык мүмкүнчүлүктүн жоктугунан кандайдыр бир жардам ала алышпайт.

Эгерде сексуалдык зомбулук үй-бүлө мүчөсү тарабынан жасалса же жабырлануучу жабык интернаттык мекемеде жашаса, кырдаал өзгөчө татаал болот. Мындай учурларда, жабыр тарткандар көбүнчө кылмышкер менен жашоого жана/же туруктуу зомбулукка чыдоого аргасыз болушат жана зордук-зомбулук жөнүндө билдирүүдөн коркушу мүмкүн, анткени бул алардын көз каранды камкорчуларынан айрылышына алып келиши мүмкүн.

Сексуалдаштырылган зомбулукка кабылган майып аялдар жана кыздар көбүнчө ден-соолук жана социалдык колдоо кызматтарына, анын ичинде алардын физикалык жана психологиялык калыбына келтирүү жана социалдык реинтеграциясына колдоо алууга жеткиликтүүлүктү алышпайт.

26 Amnesty International, «Бардык чечимдерди туугандар кабыл алышат: кантип кийиниш керек, эмне жеш керек, үйдөн чыгыш керекпи же чыкпаш керекпи. Кыргызстанда үй – бүлөлүк зордук – зомбулуктан жабыр тарткан майыптыгы бар аялдар кантип жашашат», төмөнкү дарек боюнча: <https://eurasia.amnesty.org/2021/06/29/rodstvenniki-prinimayut-vse-resheniya-kak-odevatsya-cto-est-vyhodit-ili-ne-vyhodit-iz-doma-kak-zhivut-v-kyrgyzstane-zhenshhiny-s-invalidnostyu-perezhivshie-domashnee-nasilie/>

27 Кыргызстандын эмгек, социалдык колдоо жана миграция министрлиги, «Кыргызстандын аялдары үчүн кризистик борборлордун даректери жана телефондору», төмөнкү дарек боюнча: <https://mlsp.gov.kg/ru/2020/01/13/adresa-i-kontaktnye-telefony-krizisnyh-centrov-dlya-zhenshhin-po-kyrgyzstanu/>

Зордук-зомбулуктан кийинки алгачкы 72 саатта сексуалдык зомбулуктун физикалык кесепеттерин (жыныстык жол менен жугуучу инфекциялар, каалабаган кош бойлуулук) алдын алуу боюнча жабырлануучуга жеткиликтүү кызматтар жөнүндө, анын ичинде анын коопсуз бойдон алдыруу укугу жөнүндө соттук-медициналык эксперттер да, башка субъекттер да мыйзамга ылайык билдирүүгө милдеттүү эмес.

Жардамды ведомстволор аралык же секторлор аралык координациялоо жана сексуалдык зомбулуктан жабыр тарткандарга психиатриялык жардамды жана психологиялык колдоону, медициналык кызматтарды, коопсуздукту/коргоону жана социалдык колдоого жеткиликтүүлүктү кошо алганда, аларга ар тараптуу жардам көрсөтө ала турган башка адистерге багыттоо жок. "Бир терезе" борборлору да жок, башкача айтканда, жабыркагандар керектүү медициналык жардам алуу үчүн ар кандай медициналык мекемелерге жөнөтүлөт, бул узак, кымбат, стресстүү жана көп учурда кайра травматикалык процесс.

Сексуалдык зомбулуктан жабыркагандардын медициналык камсыздандыруусу жок болсо, медициналык жардамга толук жете алышпайт. Эгерде камсыздандыруусу жок жабырлануучу медициналык мекемеге жардам сурап кайрылса, анда ал денесинен жаракат алганда же жыныстык жол менен жугуучу инфекция, анын ичинде ВИЧ болгондо гана белгилүү бир салматтыкты сактоонун биринчи звеносу мекемесине бекитилет. Бирок, мындай кызматтар эң негизгиси болуп саналат жана диагноз коюу жана соттук-медициналык экспертизанын корутундусу, ошондой эле дарылоо үчүн зарыл болгон кошумча анализдерин жана экспертизаларин жабыркаган адам өзү төлөшү керек.

Соттук-медициналык экспертиза дагы травма алуу коркунучун жаратышы мүмкүн. Жабырлануучунун экспертиза жүргүзүп жаткан эксперттин жыныстыгы боюнча тандоого укугу жок, кесиптик кызматтардын жеткиликтүүлүгү өтө чектелген, мындан тышкары этикалык жана кесиптик протоколдор сакталабы же жокпу белгисиз. Бул мүмкүнчүлүгү чектелген аялдарга жана кыздарга өзгөчө коркунуч туудурат, аларга бул процесстерди башкарууга жана түшүнүүгө жардам берүү үчүн кошумча жардам көрсөтүлбөйт.

Арзан, жеткиликтүү юридикалык колдоонун жоктугу

Кыргызстандын Мыйзамындарында²⁸ ден соолугунун жана өнүгүүсүнүн психологиялык-социалдык өзгөчөлүктөрү бар жеке (I топ жана II топ) адамдар үчүн акысыз юридикалык жардам каралгандыгына карабастан²⁹, иш жүзүндө жабыр тарткандарга бул укук жөнүндө көп учурда маалымдалбайт. Мындан тышкары, мамлекет тарабынан дайындалган адвокат катышкан учурда, мындай адвокаттардын майыптыгы бар кардардын кызыкчылыгын натыйжалуу коргоого кызыкчылыгы, мотивациясы же тажрыйбасы жетишпейт жана мындай юридикалык кызматтар мамлекет тарабынан жетишсиз каржыланат.

Мүмкүнчүлүгү чектелген аялдарга акысыз колдоо көрсөтө алган юристтер, айрыкча борбор калаадан тышкары, сейрек кездешет. Көбүнчө, белгилүү бир иш боюнча иштеген бейөкмөт уюмдар татаал "сезимтал" иштер үчүн борбордун адвокаттарын чакырууга аргасыз болушат, анткени чакан жамааттардын жергиликтүү юристтери көбүнчө кылмышкерлер менен жалпы байланышта же мамиледе болушат, ошондуктан кысымга жана коркутууларга туш болушат.

Юридикалык колдоого жеткиликтүүлүктүн жоктугу майыптыгы бар аялдар жана кыздар үчүн өзгөчө көйгөй болуп саналат, алар кылмыш сот адилеттигине жетүү жана кылмыш процессине катышуу үчүн кошумча колдоого муктаж болушу мүмкүн. Кызматтардын квалификациясынын жетишсиздигинен жана майыптыгы бар адамдардын муктаждыктарын билбегендигинен улам, сот адилеттиги системасына бирдей жеткиликтүүлүктү камсыз кыла турган майыптыгы бар жабыр тарткандарга "акылга сыярлык ыңгайлаштыруу" жетиштүү чаралары, анын ичинде³⁰ тиешелүү кызмат көрсөтүүлөрдү берүү кепилденбейт.

28 2020-жылдын 22-августундагы №91 "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө" мыйзам төмөнкү даректе: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112412?cl=ru-ru>.

29 2020-жылдын 22-августундагы №91 "Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө" мыйзам төмөнкү даректе: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112412?cl=ru-ru>.

30 МУКТун 2-беренсине ылайык, "акылга сыярлык топ келүү" майыптардын башка бардык адам укуктары жана негизги эркиндиктери менен бирдей шартта ишке ашырылышын же жүзөгө ашырылышын камсыз кылуу максатында, белгилүү бир учурда зарыл жана ылайыктуу өзгөртүүлөрдү жана түзөтүүлөрдү киргизүүнү билдирет.

Майыптыкка терс көз караш

Кыргыз коомунда майыптыкка карата терс жана эскирген мамиле сакталып келет, мында майыптыгы бар аялдар менен кыздар көбүнчө колдоого эмес, дарыланууга гана муктаж болгон "оорулуу адамдар" катары каралат. Билим алуу укугу, репродуктивдүү жана сексуалдык ден соолук укугу, экономикалык, саясий жана маданий укуктар сыяктуу негизги адам укуктары иш жүзүндө четке кагылат жана этибарга алынбайт, башкача айтканда, майыптыгы бар аялдар менен кыздар жынысы жана майыптыгы боюнча, ошондой эле улуттук жана жаш курагы боюнча көп ирээт басмырланат.

Зыяндуу стереотиптер жана басмырлоочу мамилелер сексуалдаштырылган зомбулуктун маалыматынын азайтылышына да өбөлгө түзөт: майыптыгы бар аялдарга же кыздарга карата зордук-зомбулук жөнүндө ачык айтуу дагы эле абдан кыйын. Майыптыгы бар аялдардын дооматтары көп учурда суракка алынып, алардын айыптоолору четке кагылат. Мисалы, майыптыгы бар аялдар жыныстык жактан көңүлгө арзыбайт деп эсептелет. "Майыптыгы бар аялдар жыныстык катнашка барбайт" деген туура эмес түшүнүк укук коргоо органдары тарабынан басмырлоого алып келет, мында майыптыгы бар кыздар жана аялдар сексуалдык зомбулук жөнүндө билдиришкенде "алар жыныстык катнашта болбогондо эмне үчүн гендердик зомбулукка кабылышы керек?", "ким майыптыгы бар аял менен жыныстык катнашта болгусу келсин?" же жада калса "анын сага көңүл бурганына ыраазы бол. Сени башка ким карамак эле?" деген комментарийлер кездешет.

Укук коргоо органдарынын кызматкерлери көбүнчө майыптыгы бар аялдарга жана кыздарга карата жасалган зордук-зомбулук боюнча кылмыш ишин козгоону каалашпайт. Бул көрсөтмө алуу боюнча билимдин жоктугунан болушу мүмкүн – мисалы, тергөөчүлөр көбүнчө жашы жана майыптыгы жабырлануучулардын суроолорго жооп берүү жана кылмыш ишине катышуу жөндөмүнө кандай таасир этерин түшүнүшпөйт жана/же көңүл бурушпайт.

Ошондой эле кылмыш сот адилеттиги тутумунда гендердик сезимталдык жок жана укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин ишине гендердик көз караштар, анын ичинде майыптыгы бар аялдарга карата, мисалы, мындай жабыр тарткандар калп айтууга жакын же алар менен эмне болгонун түшүнө албайт деген пикирлер терс таасирин тийгизет. Бул бейкалыс³¹ пикирлер, жабыр тарткандардын өз укуктарын билбегендиги менен бирге, бийликке билдирилген иштердин да сейрек алдыга жылышына алып келет.

Ошентип, кылмышкерлер майыптыгы бар аялдарга жана кыздарга карата сексуалдаштырылган мүнөздөгү кылмыштарды такыр жазасыз жасашат, бул майып аялдар менен кыздарды андан аркы зордук-зомбулуктун циклине киргизет, ошондой эле зордук-зомбулук билинбей калат.

Унчукпоо же арызды кайтарып алуу үчүн мажбурлоо же кысым көрсөтүү

Жабыр тарткандар көбүнчө сексуалдаштырылган зомбулукту "уятсыздык", уят маданияты – үй-бүлөнү жана туугандарды уятка калтырууга болбойт деген идеядан улам купуя сактоого катуу басым жасагандыгы Кыргызстанда сексуалдык зордук-зомбулук тууралуу арыздардын жана ал үчүн сот куугунтугуна алынгандардын аз болушунун дагы бир маанилүү себеби. Укук коргоо органдары, адатта, жабыр тарткандарды мындай кысымдан коргой алышпайт жана зордук-зомбулук көрсөтүү процесси көп учурда ушунчалык татаал жана кадыр-баркка доо кетириши мүмкүн, ошондуктан майыптыгы бар адамдар коркуу сезимине чөмүлүп же адилеттүүлүктү издегиси келбейт.

Жабырлануучулар бийликтин, анын ичинде балдардын укугун коргоо тармагында иштеген ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдардын өкүлдөрүнүн, милиция кызматкерлеринин, ошондой эле дарыгерлер менен адвокаттардын арыздарын кайтарып алуу кысымына көп туш болушат. Мунун бир катар себептери болушу мүмкүн, анын ичинде сексуалдык зомбулуктан жапа чеккендерге карата терс жана зыяндуу стереотиптик мамиле, непотизм, коррупция, тууганчылык, жабыр тарткандардын сабатсыздыгын жана башка аялуу социалдык абалынан улам башка аялуу жерлерин колдонуу жана жабыр тарткандарга жаңы камкорчу дайындоо жүгүн көтөргүсү келишпегендик.

Жергиликтүү эксперттер кыздын зордукталышын мисал келтиришти. Анын үй-бүлөсү жергиликтүү этникалык азчылыктын аялуу тобуна кирет. Кошуналарынын айтымында, анын эжеси да сексуалдык зомбулукка кабылган. Кыздын үй-бүлөсү кылмышкердин үч адвокаты (алардын бири мурдагы судья) болгондугунан жана анын туугандары ар кандай укук коргоо органдарында иштегендигинен улам анын жазасыз калгандыгын кабыл алууга аргасыз болгон.

Мындай учурлар көбүнчө айылдык жамааттарда көп кездешет, бейөкмөт уюмдар жабырлануучулардын кызыкчылыгын коргош үчүн адвокаттарды Бишкектен чакыра алышат, себеби жергиликтүү адвокаттар кылмышкерлердин туугандары жана башка адамдар тарабынан ага каршы чыкпаш үчүн кысымга кабылышы мүмкүн, анткени алар, адатта, көбүрөөк социалдык күчкө ээ.

31 «Аялдарга жана эркектерге жана айылдык аялдарга карата терс стереотиптерди аныктоо боюнча отчет» (2018-ж.) и «Майыптыгы бар аялдар менен эркектер жөнүндө стереотиптик түшүнүктөр», <https://mlsp.gov.kg/ru/gendernaya-politika2/>

Кыргыз коомунда
майыптыкка болгон терс
жана эскирген мамиле
сакталып келет, анда
майыптыгы бар аялдар
жана кыздар адатта
колдоого эмес дарылоого
гана муктаж болгон
“оорулуу адамдар”
катары каралат

Интеллектуалдык майыптыгы бар адамдарга карата тил табышуу принцибин жетишсиз түшүнүү

Кыргызстанда, башка көптөгөн өлкөлөрдөгүдөй эле, интеллектуалдык майыптыгы бар аялдар менен кыздарга карата мындай тил табышуу колдонуларын түшүнбөө кеңири жайылган. Бул топко карата жасалган сексуалдаштырылган зомбулукту аныктоодо жана ага туура реакция кылууда кыйынчылыктарды жаратат.

AEquitas³² уюму тарабынан иштелип чыккан, майыптыгы бар аялдарга жана кыздарга карата сексуалдаштырылган зомбулук боюнча айыптоолорго байланыштуу тил табышуу маселелерин чечүү боюнча сунуштар пайдалуу колдонмо болуп саналат жана төмөнкүдөй кыскача баяндалышы мүмкүн:³³

Жабыр тарткан интеллектуалдык майыптыгы бар адамдарга карата баа бере турган эки ар башка маселе бар³⁴. Биринчиден, алардын майыптыгы сотто көрсөтмө берүү жөндөмүнө (компетенттүүлүгүнө) таасирин тийгизеби; жана экинчиден, алардын майыптыгы жыныстык катнашка макулдук берүү жөндөмүнө таасир этеби. Алар көрсөтмө берүү жөндөмүнө ээ болушу мүмкүн, бирок жыныстык катнашка макул боло алышпайт жана тескерисинче болушу ыктымал.

«Компетенттүүлүк» чындыкты калптан айырмалоо, чындыкты айтуу милдетин түшүнүү жана түшүнүктүү жол менен баарлашуу жөндөмүн билдирет. Адатта, бардык чоң кишилер көрсөтмө бере алат деп болжолдонууда; бирок, эгерде жабырлануучу интеллектуалдык жактан майып болсо, компетенттүүлүктү аныктоо үчүн соттук-медициналык экспертиза талап кылынышы мүмкүн (көңүл буруңузда - муну жабырлануучунун көрсөтмөлөрүнүн аныктыгын текшерүү деп түшүнүүгө болбойт).

«Макулдук берүү жөндөмүн» баалоо үчүн («компетенттүүлүктөн» айырмаланып) жабыркаган сексуалдык актыны түшүнүү, ошондой эле ага байланыштуу уникалдуу жагдайларды түшүнүү эске алынышы керек. Балким, жабыр тарткан адам жыныстык катнашка макулдугун билдире алабы же сексуалдык активдүүлүктөн баш тарта алабы, ошондой эле физикалык актынын механизми жана кесепеттери жөнүндө негизги түшүнүккө ээби же жокпу, ошондой эле презерватив сыяктуу сактык чаралары менен кээ

бир тобокелдиктерди азайтууга болорун билеби деген суроолорду такташ керек.³⁵

Интеллектуалдык майыптыгы бар көптөгөн адамдар эксплуатацияланбаган шарттарда сексуалдык активдүүлүккө макулдук бере аларын белгилей кетүү маанилүү. Интеллектуалдык майыптыгы бар адамдар маалыматтуу чечимдерди кабыл алууга жөндөмдүү, алар майыптыгы жок адамдар сыяктуу эле укукка ээ. Алар, башкаларга түшүнүү кыйын болгон кезде да, берки адамдардай эле эркин чечим (өз каалоосу боюнча) кабыл ала алышат.

Институционалдаштыруу

2017-жылы Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысы жабык интернат мекемелериндеги кармоо шарттары жөнүндө отчетту жарыялаган, анда кызматкерлер жана башка балдар тарабынан балдарга карата физикалык, сексуалдаштырылган жана психологиялык зомбулук катталган.³⁶ Бирок, ошондон бери бул көйгөйдү чечүүгө багытталган отчеттун сунуштарын ишке ашыруу үчүн көп нерсе жасалган эмес.

Кыргызстандын Бириккен үчүнчү жана төртүнчү мезгилдүү баяндамалары³⁷ боюнча корутунду сын-пикирлеринде БУУнун Балдардын укуктары боюнча комитети (БУК) жабык мекемелердеги балдарга карата кеңири таралган кыйноолорго жана катаал мамиле, ошондой эле алардын ден соолугуна көңүл бурбай мамиле кылуудан жана көзөмөлдөө механизмдеринин жоктугунан, анын ичинде балдар мекемелеринде кандайдыр бир көз карандысыз коомдук текшерүүнүн жоктугунан улам балдар мекемелеринде майыптыгы бар балдардын өлүмүнө көңүл бурду.

Хьюман Райтс Уотч жабык интернаттагы балдарга карата ушундай эле көйгөйлөрдү, анын ичинде арыздануунун купуя механизмдеринин жоктугун, аныктады³⁸ (жергиликтүү эксперттердин пикири боюнча, майыптыгы бар аялдар үчүн бардык жабык интернаттык мекемелерге тиешелүү). Айрым мекемелерде уюлдук телефондорго түздөн-түз тыюу салынып, аларды кароочулар же башка кызматкерлер тартып алышкан жана чалуулар алардын катышуусунда гана жасалат.

32 Гендердик зомбулук жана адам сатуу менен байланышкан куугунтуктоо практикасын иштеп чыгуу, баалоо жана өркүндөтүү боюнча коммерциялык эмес уюм жөнүндө төмөнкү даректе: www.nsvrc.org/organizations/1652.

33 Интеллектуалдык майыптыгы бар жабырлануучулар катышкан сексуалдык зомбулук боюнча прокурорлордун ресурсу, AEequitas, төмөнкү дарек боюнча: <https://aequitasresource.org/wp-content/uploads/2019/09/Prosecutors-Resource-on-Sexual-Violence-Cases-Involving-Майыптык менен жабыркагандар-1.pdf>

34 Натыйжалуу иликтөө, соттук куугунтуктоо жана сексуалдык зомбулук иштерин кароо: Грузиядагы практиктер үчүн колдонмо, 24-27-бб.

35 Мисалы. A Local Authority v. H, EWHC 49 (COP), №: COP11895254 иши, бекитилген чечим, 2012-ж. 27-январы, п. 23.

36 «Республикалык балдар психиатриялык ооруканасындагы балдардын укуктары» Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысынын атайын баяндамасы (Ивановка айылы, Чүй облусу)

37 БУКтун комитети, "Кыргызстандын Бириккен үчүнчү жана төртүнчү мезгилдүү отчеттору боюнча корутунду эскертүүлөр", CRC/C/KGZ/CO/3-4

38 Human Rights Watch, Инклюзияны талап кылуу менен Кыргызстанда майыптыгы бар балдар үчүн билим алууга институтташтыруу жана тоскоолдуктар (2020), at: https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2020/12/kyrgyzstan1220ru_web.pdf, p. 37

Хьюман Райтс Уотч "мыйзамдуу өкүлдөрү катары мекеменин администрациясы же ата-энеси менен үзгүлтүксүз байланышта болбогон жабык интернаттагы балдар алардын укуктарынын бузулушунан корголбой калышы мүмкүн деген олуттуу коркунуч бар" деп жыйынтык чыгарды.

Кыйноолорго каршы Кыргыз коалициясынын 2013-жылдагы отчетунда психикасы бузулган адамдар үчүн "негизги "камкордук" болуп мурдагыдай эле аларды эркиндигинен ажыратуу жайларынын бардык белгилери жана кармоонун алгылыксыз шарттары бар психоневрологиялык интернаттарга жайгаштыруудан тургандыгы белгиленген. Көбүнчө алар өмүр бою ошол жерде болушат, эч кандай медициналык негизи жок жана адамгерчиликсиз мамилеге, анын ичинде эксплуатацияга дуушар болушат".³⁹

Психикалык ооруканаларда (мамлекеттик же жеке) мамлекеттин камкордугу жана жоопкерчилиги астында жаткан аялдар, айрыкча, билдирүү берүү мүмкүнчүлүгү чектелгендиктен же башкалар алардын сөздөрүнө ишенбегендиктен, өзгөчө зомбулукка кабылышат. Мисалы, адам укуктары боюнча Америка аралык комиссия (IACHR) белгилегендей, саламаттыкты сактоо мекемелериндеги сексуалдык зомбулуктун өзгөчөлүктөрү даттануунун, тергөөнүн жана сот процесстеринин атайын жол-жоболорун талап кылат.⁴⁰ Бирок Кыргызстанда мындай жол-жоболор формалдаштырылган эмес жана сакталбай келет.

2018-жылы БУУнун атайын баяндамачысы ар бир адамдын физикалык жана психикалык ден соолуктун эң жогорку деңгээлине болгон укугу жөнүндө алдын ала айткан сөздөрүндө «чоң сегрегациялаган мекемелерди, анын ичинде психиатриялык ооруканаларды жана интернаттарды кыскартуу жана акыры жок кылуу үчүн комплекстүү узак мөөнөттүү стратегияны иштеп чыгуу керектигин баса белгиледи. Көз карандысыз механизмдер балдарга жана чоңдорго кыянаттык же бузууларсыз татыктуу жашоого мүмкүндүк берүүчү татыктуу жашоо шарттарын камсыз кылуу үчүн бул мекемелерге көз салууну улантуусу керек».⁴¹

2021-жылы Кыргызстандагы ЮНИСЕФ «маргиналдашкан топторго кирген балдарга карата зомбулук жана катаал мамиле фактыларын иликтөө көнүмүш адат эмес, кээде гана колдонгон бойдон калууда» деген бүтүмгө келген. Сурамжыланган эксперттердин пикири боюнча, майыптыгы бар балдар, өзгөчө интернаттык мекемелерде жашагандар, ырайымсыз мамилени норма катары кабыл алышат, өз кыянатчыларына даттануу тажрыйбасы жок жана, адаттагыдай эле, аларга ишенишпейт. Ачык эмес укуктук база, натыйжалуу институционалдык жооп протоколдорунун жоктугу жана кызыкчылыктардын түздөн-түз кагылышуусу (мыйзамдуу камкорчу да зордукчу болгондо) даттануулардын аз болушуна алып келет.⁴²

Акыйкатчы өзүнүн 2017-жылдагы отчетунда ушул проблемалардын бардыгын аныктаганына карабастан, аларды чечүү үчүн эч кандай олуттуу чаралар көрүлгөн эмес. 2022-2023-жылдары Акыйкатчы институту "Балдардын укугун коргоочулар Лигасы" коомдук фонду менен биргеликте жана ЮНИСЕФтин колдоосу менен 11 интернаттык мекемедеги балдардын адам укуктарынын абалына мониторинг жүргүзгөн.

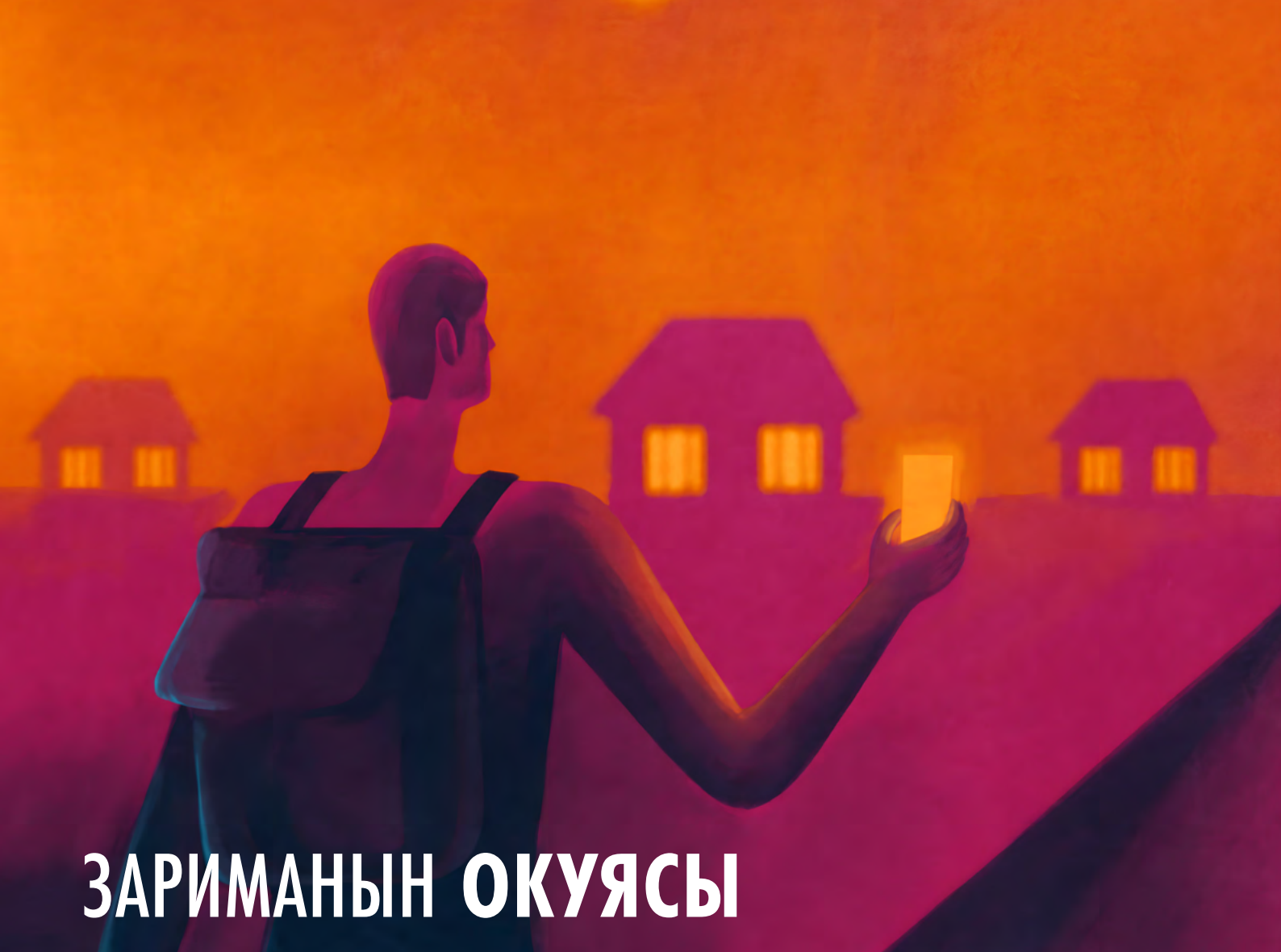
2023-жылдын март айында мониторингдин алдын ала жыйынтыктары тууралуу билдирүүдө Акыйкатчы Абдрахматова интернат мекемелериндеги кыйноолор жана катаал мамиле жөнүндө ар бир арызды териштирүү боюнча сунуштарга карабастан, интернат мекемелериндеги балдарга карата зордук-зомбулук тууралуу билдирүүлөр уланып жатканын белгилеген. Ал иш козголгон учурда да «прокуратура жана соттор андай иштерди аягына чыгарбай жатканын» жана жабыр тарткандарга тийиштүү колдоо көрсөтпөө зомбулукка кабылган балдардын көбү тутум тарабынан «унутулуп» калганын белгиледи.

39 Кыргыз Республикасынын УКУЖларында, ТКУЖларында, психиатриялык жана балдар мекемелеринде кыйноолордон жана катаал мамиледен эркин болуу укугун сактоо, мониторингдин натыйжалары жөнүндө отчет (2013), ЖКТ: <https://notorture.kg/wp-content/uploads/2019/11/soblyud-e-prava-na-svob-u-ot-pytok-i-zhest-go-obrashch-ya-v-ivs-sizo-ru-2013.pdf> 6.56

40 «Сексуалдык зомбулуктун курмандыгы болгон аялдар үчүн сот адилеттигине жетүү: билим берүү жана ден-соолук» IACHR (2011-ж.)

41 Дайньюс Пурас мырзанын Кыргызстанга болгон сапары учурундагы ар бир адамдын физикалык жана психикалык саламаттыгынын эң жогорку деңгээлине болгон укугу боюнча Атайын баяндамачынын алдын ала эскертүүлөрү, 2018-ж. 22-31-майы, төмөнкү дарек боюнча: <https://www.ohchr.org/en/statements/2018/05/preliminary-observations-special-rapporteur-right-everyone-enjoyment-highest>

42 Кыргызстандагы ЮНИСЕФ, «Кыргызстандагы мүмкүнчүлүгү чектелген балдар жана жаштар» (2021), төмөнкү дарек боюнча: https://www.unicef.org/kyrgyzstan/media/7251/file/Situation%20Analysis%20of%20children%20and%20adolescents%20with%20disabilities%20in%20Kyrgyzstan_Russian.pdf p. 55

ЗАРИМАНЫН ОКУЯСЫ

Зарима⁴³ — церебралдык шал оорусу менен ооруган 15 жаштагы кыз, аны бир жыл бою бойго жеткен эркек киши зордуктап, жыныстык катнашка мажбурлаган, ал дагы аны сабап, энесин өлтүрөм деп коркуткан. Бул мурда соттолгон адам болчу, бирок акыркы соттолгондон кийин шарттуу түрдө бошотулуп, сыноо мөөнөтү бар болчу.

Сексуалдаштырылган зомбулук 2021-жылы башталган. Акыркы эпизод 2022-жылдын февраль айында болгон. Полицияга кылмыш тууралуу кыздын апасы билдирген. Полиция кылмыш-жаза кодексинин 157-беренеси ("он алты жашка чыга элек бала менен сексуалдык мүнөздөгү аракеттер") боюнча ишти иликтеп, сотко берген жана 2022-жылдын март айында иш сотко өткөн.

Сот процессинин башында Зарема дискриминациянын кайчылаш формаларына туш болгон. Сот анын эне тили болгон орус тилинде көрсөтмө берүүгө тыюу салды, бирок ал этникалык кыргыз эмес болгондуктан, Зарима кыргыз тилиндеги юридикалык терминологияны жакшы түшүнбөйт. Соттун тыюу салуусу Кылмыш – жаза процессуалдык кодексинин 40(4)(2) беренесине каршы киргизилген, ага ылайык жабырлануучулар өз эне тилинде же алар жакшы билген тилде көрсөтмө берүүгө укуктуу. Ошентип, Зареманын адилеттүү соттук

териштирүү укугу ал баштала электе эле бузулган.

Иш боюнча соттук териштирүү ар кандай себептер боюнча бир нече жолу кийинкиге калтырылган: күбөлөрдүн келбегендиги, айыпталуучунун кызыкчылыгын коргогон адвокаттын жоктугу, айыпталуучуну тергөө камак жайынан сотко жеткирбөө, судьяны алмаштыруу, адвокатты алмаштыруу, буга байланыштуу иш менен таанышуу үчүн отурумду кийинкиге калтырууну сурануу, прокурордун бир нече угууларга келбегендиги, андан кийин жаңы прокурор дайындалган.

Кылмыш – жаза процессуалдык кодексинин 283-беренесинин жалпы эрежесине каршы, оор кылмыш иши (ага "он алты жашка чыга элек бала менен сексуалдык мүнөздөгү аракеттер" кылмышы да кирет) эки айдын ичинде судья тарабынан чечилиши керек, Зариманын ишинин бул мөөнөттөн чыгып кетиши өзүнчө караганда мыйзамдуу көрүнүш себептерден улам болгондой, бирок чогуу алганда сот өз милдеттерин аткарабаганын көрсөтүп турат.

Бул убакыт аралыгында Заримага эч кандай коргоо берилген эмес. Айыпталуучу ага WhatsAppка телефон

43 Аттары өзгөртүлгөн.

чалып, кат жазып, аны жаңы арыз жазууга жана айыптоодон баш тартууга мажбурлоо максатында коркуткан. Өмүргө жана ден соолукка коркунучтуу зомбулукту колдонуу менен коркутуу Кыргызстанда кылмыш болуп саналат (Кылмыш-жаза кодексинин 139-беренеси) жана мыйзамда жабырлануучулардын коопсуздугун камсыз кылуу үчүн чаралар каралган (Кылмыш – жаза процессуалдык кодекси, 9-глава) жана жабырлануучулар катышкан "Жазык сот өндүрүшүнө катышуучулардын укуктарын коргоо жөнүндө" Мыйзам бар. Бул коргоо жоболоруна карабастан, Зариманын окуясында алар ишке ашырылган эмес. Чынында эле, "Жазык сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын укуктарын коргоо жөнүндө" Мыйзам толук өлчөмдө колдонулбайт жана көптөгөн жабыр тарткандар билими, квалификациясы жана өз убагында укуктук колдоосу жок болгондуктан, аларды пайдалана алышпайт, же болбосо укук коргоо органдары өздөрү бул жагынан аракет кылышпайт. Заримага жашы жете элек жабырлануучу катары жардам берилиши мүмкүн болчу жана эгерде анын көрсөтмөлөрү тергөө судьясы тарабынан кабыл алынса кайрадан трамва албашы керек эле (Кылмыш – жаза процессуалдык кодекстин 207- беренесине ылайык (7) уруксат берилген). Эмне үчүн мында кадам жасалган эмес, түшүнүксүз.

2022-жылдын июлунда териштирүүлөрдөн эмоционалдык жана физикалык жактан өтө чарчагандыктан Зарема сот отурумдарына катышкысы келбей турганын айткан. Ал апасынан сотко жалгыз келип, жаңы арыз жазууну суранды. Зарема да, анын апасы да прокурордун, соттолуучунун туугандарынын жана айыл тургундарынын кысымына кабылгандыктан, апасы баш тартып, сотко барбай турганын айткан. Сот өз кезегинде жашы жете элек кыздын арызын анын мыйзамдуу өкүлүнүн катышуусуз кабыл алуудан баш тартты, буга байланыштуу иш улантылган эмес.

Ал эркек Зариманы 15 жашында сабап, зордуктап, өлтүрөм деп коркуткандыктан, бул иш Кылмыш-жаза кодексинин 154-беренесинин 3-бөлүмү, башкача айтканда зордуктоо (өмүрүнө жана ден соолугуна коркунуч келтирбеген зомбулук менен жыныстык катнашка баруу же жабырлануучуга же башка адамдарга колдонуу менен коркутуу, ошого тете жабырлануучунун алсыз абалын колдонуу менен) 14 жаштан 18 жашка чейинки балага карата жасалган. Бирок, башынан эле иш туура эмес жүргүзүлүп, жабырлануучуга дагы бир жолу тийиштүү укуктук процедурага жана сот адилеттигине жетүү мүмкүнчүлүгү четке кагылды.

МАМЛЕКЕТТИК ЧАРАЛАР ЖАНА СУНУШТАР

Бүгүнкү күндө Кыргызстандагы оң өзгөрүүлөр

Мүмкүнчүлүгү чектелген аялдар менен кыздардын сексуалдаштырылган зомбулук жөнүндө билдирүүдө жана сот адилеттигине жетүүдө (бул отчетто айтылгандай) туш болгон структуралык, тутумдук жана социалдык тоскоолдуктарга туш болушу кылмышкерлер көбүнчө толук жазасыз калышы мүмкүн экенин билдирет. Ошого карабастан, Кыргыз өкмөтү аялдарга карата, анын ичинде майыптыгы бар аялдарга карата гендердик зомбулукка каршы күрөшүү боюнча айрым чараларды кабыл алгандыгын белгилей кетүү маанилүү.

2019-жылдын май айына карата Кыргызстан адам укуктары боюнча сегиз негизги эл аралык келишимди, анын ичинде БУУнун майыптыгы бар адамдардын укуктары жөнүндө Конвенциясын (МУК) ратификациялаган, анда мамлекеттер майыптыгы бар адамдарды үйдө да, анын чегинен тышкары да эксплуатациялоонун, зомбулуктун жана катаал мамиленин бардык формаларынан, анын ичинде гендердик аспектилерден коргоо үчүн бардык тиешелүү мыйзамдык, администрациялык, социалдык, билим берүү

жана башка чараларды көрүүгө тийиш экендиги түздөнтүз каралган.⁴⁴

2022-жылдын мартында Юстиция Министрлиги 2022-2024-жылдарга адам укуктары боюнча иш-аракеттер планынын долбоорун комментарий үчүн жөнөткөн.⁴⁵ Бул отчеттун авторлору тарабынан берилген сунуштарда мекемелердеги майыптарды зомбулуктан (анын ичинде сексуалдык зомбулуктан) коргоо боюнча жакшыртылган чараларды киргизүү жана мекемелердеги майыптарга ырайымсыз мамиле көрсөткөн кылмышкерлердин сот адилеттигине тартылуусун камсыз кылуу, ошондой эле маалыматтарды чогултууну кеңейтүү жана бөлүштүрүүнү жакшыртуу боюнча, анын ичинде майыптыгы боюнча-так маалымат жана талдоо үчүн сунуштар камтылган. 2022-жылдын ноябрында жарыяланган акыркы версияда кээ бир оң кадамдар камтылган, мисалы:

- сексуалдык зомбулукка байланыштуу кылмыштардын түрлөрүнүн аныктамаларын БУУнун Аялдарга карата басмырлоонун бардык формаларын жоюу жөнүндө Конвенциясына (CEDAW) жана аялдарга карата зомбулуктун жана үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу жана ага каршы күрөшүү жөнүндө Европа кеңешинин конвенциясына (Стамбул конвенциясы) (63-пункт) ылайык келтирүү үчүн кылмыш-жаза кодексине өзгөртүүлөрдү киргизүү боюнча сунуштарды даярдоо;
- сексуалдык зомбулукка байланыштуу кылмыштар үчүн кылмыш жоопкерчилигине милдеттүү түрдө тартуу үчүн Кылмыш – жаза процессуалдык кодексине өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө сунуштарды даярдоо (64-пункт);
- психиатриялык стационарларда адамдарды кармоонун шарттары жөнүндө ченемдердин жана эрежелердин аткарылышын камсыз кылуу (40-пункт);
- билим берүү жана интернат мекемелеринде зомбулукка, анын ичинде сексуалдаштырылган зомбулукка даттанууларды берүү үчүн ишеним телефондорунун номерлери жана балдардын даттанууларына өз убагында чара көрүү менен анонимдүү ящиктерди түзүү жана туруктуу мониторинг жүргүзүү (58 жана 59-пункттар).

⁴⁴ МУКтун 16-беренесин караңыз.

⁴⁵ <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/219365>.

<http://koomtalkuu.gov.kg/ru/view-npa/1537?comment=324&ver=1537&block> Юстиция Министрлиги, 2022-2024-жылдарга адам укуктары боюнча Иш-аракеттер планы, Долбоор №1537 жарыяланган күнү 2022-ж 8-марты

Ошондой эле № 91 «Мамлекет кепилдеген юридикалык жардам жөнүндө» Мыйзамдын 2022-жылдагы кабыл алынышынын натыйжасында прогресске жетишилди, ага ылайык Кыргызстанда 1-жана 2-топтогу майыптыгы бар адамдарга,⁴⁶ психикасы бузулган адамдарга, үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыр тарткан балдарга жана мамлекеттик социалдык мекемелерде жашаган улгайган адамдарга акысыз юридикалык жардам көрсөтүлүшү керек.⁴⁷

2022-жылдын июнь айында балдарга карата сексуалдык зомбулукка байланыштуу кылмыштар үчүн катаал жазалар киргизилген,⁴⁸ баланын өмүрүнө же жыныстык кол тийбестигине каршы кылмыш жасагандыгы үчүн эркинен ажыратылган адамга шарттуу түрдө мөөнөтүнөн мурда бошотуу колдонулбайт,⁴⁹ жана жашы жете электерге карата зордуктоо жана сексуалдык зомбулук аракеттери үчүн соттолгон адамдарга мунапыс мындан ары колдонулбайт.⁵⁰ Мындан тышкары, Кылмыш-жаза кодексинин 58-беренесине ылайык, эскирүү мөөнөтү кылмыштарга карата колдонулбайт, анын ичинде оордотуучу жагдайда зордуктоо жана оордотуучу жагдайда сексуалдык зомбулук да кирет.⁵¹

Ошондой эле "бирдиктүү терезе" принциби боюнча сексуалдаштырылган зомбулуктан жабыр тарткандарга жардам көрсөтүү жол-жобосун иштеп чыгуу боюнча келечектүү иш жүргүзүлүүдө, ал соттук-медициналык экспертизалардын жаңы кылмыш жана кылмыш – жаза процессуалдык мыйзамдарга шайкештигин камсыз кылат жана майыптыгы бар жабыр тарткандар үчүн адаптацияланышы мүмкүн. Бирок, пландар мыйзамдык документтерди иштеп чыгуудан өткөн жок жана жер жана имараттарды бөлүштүрүү боюнча сүйлөшүүлөрдөн улам прогресс токтоп калды.

Кыргыз өкмөтү акыркы жылдары жасап жаткан башка позитивдүү кадамдарга төмөнкүлөр кирет:

- "үй-бүлөлүк зомбулуктан сактоо жана коргоо жөнүндө" Мыйзамдын жаңы редакциясын кабыл алуу;
- 2022-жылы жыныстык кол тийбестикке, балдардын өмүрүнө жана ден соолугуна каршы кылмыштар жөнүндө мыйзамдарды күчөтүү жана ар кандай аларга байланышкан кылмыш мыйзамдарына түзөтүүлөрдү иштеп чыгуу;
- Парламенттин спикеринин алдында Аялдардын, балдардын укуктары жана гендердик теңчилик боюнча кеңештин жана ИИМдин Коомдук коопсуздук кызматынын курамында Үй-бүлөлүк зомбулуктун алдын алуу боюнча департаменттин түзүлүшү;
- укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин жана судьялардын гендердик сезимталдыгын жана компетенттүүлүгүн жогорулатуу боюнча чараларды ишке ашыруу, анын ичинде зомбулук актыларын иликтөө боюнча методикалык колдонмолорду иштеп чыгуу жана киргизүү.

Ошого карабастан, Кыргызстанда майыптыгы бар аялдар жана кыздар сексуалдык зомбулукка жол берилгис аялуу бойдон калууда жана тийиштүү кам көрүү, колдоо жана укуктук жардам көрсөтүү жолунда көптөгөн тоскоолдуктарга туш болушат.

Улуттук жана эл аралык милдеттенмелер жана стандарттар

Кыргызстан тарабынан ратификацияланган эл аралык конвенцияларга ылайык мамлекет сексуалдык зомбулукка каршы күрөшүүгө жана бардык жабыр тарткандар үчүн сот адилеттигине жетүүнү камсыз кылууга милдеттүү. Бул майыптыгы бар аялдарга жана кыздарга адекваттуу жана жеткиликтүү колдоо көрсөтүүнү камтыйт.

Кыргызстан алардын алдында жоопкерчиликти улантууга тийиш болгон улуттук жана эл аралык милдеттенмелердин жана стандарттардын толук тизмеси ушул Отчеттун тиркемесине киргизилген.

46 Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2016-жылдын 14-декабрындагы №675 токтому менен бекитилген “Жаранды ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү адам деп табуу жөнүндө жобонун” 231-пунктуна ылайык.

47 Балдарга карата жасалган кылмыштар боюнча жабырлануучуга акысыз юридикалык жардам балдар иштери менен иштөө үчүн атайын даярдыгы бар юристтер тарабынан көрсөтүлөт, бирок алардын майыптык маселелерин түшүнүүсү болбошу мүмкүн.

48 Маалымат төмөнкү сайтта жеткиликтүү: https://www.president.kg/ru/sobytiya/novosti/23079_vneseni_izmeneniya_v_ugolovniy_kodeks_kirgizskoy_respubliki_predusmatrivayushie_ughestochenie_otvetstvennosti_vinovnih_lic_za_deyaniya_protiv_polovoy_neprikosnovennosti_gizni_i_zdorovya_detey

49 Кылмыш кодексинин 89-беренеси.

50 Кыргыз Республикасынын 2017-жылдын 20-январындагы “Мунапыс берүүнүн негиздери жана аны колдонуунун тартиби жөнүндө” Мыйзамынын 7-беренеси.

51 Кылмыш-жаза кодексинин 58-беренесине ылайык эскирүү мөөнөтү азыр 154-беренесинин 3-бөлүгүнүн 1, 2-пункттарында жана 4-бөлүгүндө, 155-беренесинин 3-бөлүгүнүн 1, 2-пункттарында жана 4-бөлүгүндө, 156-беренесинин 2-бөлүгүнүн 1-пунктунда жана 3-бөлүгүндө, 158-беренесинде, 159-беренесинин 3-бөлүгүндө, 160-берененин 2-бөлүгүндө жана 162-беренедө каралган кылмыштарга карата колдонулбайт.

Биз бул отчетто келтирилген далилдерди талдоонун негизинде Кыргыз Өкмөтүнө төмөнкүлөрдү сунуштайбыз:

Зордуктоо аныктамасын чыныгы жана ыктыярдуу макулдуктун жоктугунун белгисине негиздеп өзгөртүү жана макулдукту, анын ичинде зомбулуктан аман калган майыптарды кантип түшүнүү керектиги боюнча жабыр тарткандарга багытталган принциптерди киргизүү.

Сексуалдаштырылган зомбулуктун курмандыгы болгон майыптыгы бар аялдарга жана кыздарга сексуалдаштырылган зомбулук жөнүндө кабарлоо үчүн зарыл болгон бардык атайын чараларды, ошондой эле кылмыш сот адилеттигинин жүрүшүндө тийиштүү жардамды камсыз кылуу.

Мүмкүнчүлүгү чектелген аялдардын жана кыздардын үй-бүлөлөрүнө социалдык кызматтарга үзгүлтүксүз баруу артыкчылыктуу укугун камсыз кылуу, башка нерселер менен катар, ырайымсыз мамиле жана кароосуз калган учурларды каттоону камсыздоо. Социалдык кызматкерлердин сексуалдык зомбулук учурларын аныктоо үчүн гендердик негизде атайын окуудан өтүшүн камсыз кылуу. Кыянаттык табылган учурда Мыйзамда белгиленгендей жабырлануучунун даттануусу жок болгон учурда да кылмыш ишин козгоого.

Бардык кылмыш сот адилеттигинин адистери, анын ичинде тергөөчүлөр, прокурорлор, соттор, адвокаттар жана соттук-медициналык эксперттер зордуктоодон жапа чеккендер менен өзгөчө майыптыгы бар адамдар менен иштөөдө бардык терс стереотиптерди жоюуну камтыган иш жүргүзүү жана аларга колдоо көрсөтүү, анын ичинде жетиштүү даярдыктан өтүшүн жана сунуштарды алышын камсыз кылуу.

Алдын ала тергөө стадиясында арыздануучулардын сексуалдаштырылган зомбулукка байланыштуу бардык даттануулары тийиштүү түрдө угулушун жана бааланышын камсыз кылуу.

Сексуалдаштырылган зомбулук фактысын далилдөө үчүн оор далилдөө стандарттарын жокко чыгаруу, атап айтканда, ар кандай психологиялык жана психиатриялык экспертизалардан жагымсыз тыянак чыгарууга үндөгөн укуктук жоболорду жана практиканы жокко чыгаруу.

Сексуалдаштырылган зомбулукка кабылгандарга багытталган жана алардын жашын жана майыптыгын эске алган, анын ичинде баш калкалоочу жайларды, кризистик борборлорду жана реабилитация жана социалдык реинтеграция чараларын камтыган колдоо кызматтарын түзүү.

Мүмкүнчүлүгү чектелген аялдарды жана кыздарды, анын ичинде мекемелердеги зордук-зомбулуктан, анын ичинде сексуалдаштырылган зомбулуктан коргоо жана күнөөлүүлөрдүн жоопко тартылышын камсыз кылуу. Буга интернат мекемелериндеги укук бузуулар жөнүндө билдирүүнүн коопсуз, оңой жеткиликтүү жана жашыруун механизм түзүү жана кеңири ыйгарым укуктарга ээ интернат мекемелерине көз карандысыз коомдук инспекцияны жүргүзүү, анын ичинде сексуалдык зомбулук фактыларын аныктоо кирет.

Аялдарга карата зомбулук жөнүндө административдик маалыматтарды жабыр тарткан адамдын жынысы, курагы жана майыптыгы боюнча чогултуу.

Жашы жете электерге карата жасалган эч кандай сексуалдаштырылган кылмыштар кылмыш жоопкерчилигине тартуунун эскирүү мөөнөтүнүн таасирине кирбешин камсыз кылуу үчүн кылмыш-жаза кодексинин 58-беренесине түзөтүүлөрдү киргизүү жана чоңдорго, өзгөчө психикасы бузулган адамдарга карата жасалган кылмыштарга карата колдонулуучу эскирүүнүн катуу мөөнөттөрүн алып салуу. Зордук-зомбулук жасаган адамдарга карата жазанын кайтарылгыс принциби колдонулушу керек. Адилеттүүлүктү калыбына келтирүү үчүн жабыркагандар эмес, мамлекет жооп бериши керек.

Жарандык коом менен кеңешип, зордуктоо мифтерин жана майыптыгы бар адамдарга, айрыкча сексуалдаштырылган зомбулукка кабылган аялдарга жана кыздарга карата терс стереотиптерди жокко чыгаруу боюнча маалыматтык кампанияларды жүргүзүү.

Мамлекет сексуалдаштырылган зомбулуктун курмандыктарына келтирилген зыян үчүн адилеттүү жана натыйжалуу компенсация берүүнү камсыз кылуу, ошондой эле күнөөлүү адамдан зыяндын ордун толтуруу үчүн жарандык процессти камсыз кылуу.

Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигине зомбулуктун, анын ичинде сексуалдык зомбулуктун курмандыктары үчүн жагымдуу чөйрөнү колдоо үчүн ички иштер органдарында жана тергөө органдарында аялдардын өкүлчүлүгүн көбөйтүүнү камсыз кылуу сунушталсын.

Тергөөчүлөрдү, прокурорлорду жана адвокаттарды кылмыш процессинде сексуалдык зомбулукка кабылган аялдар жана кыздар менен, анын ичинде майыптыгы бар адамдарга карата, анын ичинде Кыргыз Республикасынын ИИМ академиясында үзгүлтүксүз курстарда мамиле кылуунун эл аралык стандарттарына окутуу.

НАТАЛЬЯНЫН ОКУЯСЫ

Наталья⁵² церебралдык шал оорусу, эпилепсия, окуу мүмкүнчүлүгү чектелген жана эч качан мектепке барган эмес. 15 жашында аны 70 жаштагы кошунасы зордуктаган. Бир аздан кийин Натальянын апасы Салиха⁵³ Натальянын курсагы шишип кеткенин байкап, аны доктурга алып барган, ал кыздын бешинчи айлык боюнда бар экенин тастыктады. Наталья көп өтпөй кансырап, ооруканага жаткырылды. Ага операция жасалып, бирок түйүлдүктү сактап кала алган жок.

Салиха, ошондой эле начар билимдүү жана аялуу, кызынын кош бойлуу экендигин полицияга билдирген, бирок кызматкерлер кыймылдашкан эмес. Наталья майып бала болгондуктан, зордукталганын айтканда ага ишенишкен эмес. Наталья бир нече жолу коңшусун күнөөлүү деп атаган, бирок кылмыш иши ДНК анализи менен биологиялык үлгүлөрдү экспертизадан өткөргөндөн кийин гана козголгон.

Кыргызстанда ДНК анализин жүргүзүүгө техникалык мүмкүнчүлүктөр жок, андыктан үлгүлөрдү Россияга же Казакстанга жөнөтүүгө туура келет. Бул процесс Натальянын ишин иликтөөдө олуттуу кечигүүлөрдү жаратты. Анализ абдан кымбат, андыктан адамдар Натальянын үй-бүлөсүнө облустун ыйгарым укуктуу өкүлү катышкан краудфандинг аркылуу акча бергенден кийин гана мүмкүн болгон. Коомчулукта жана

соцтармактарда айрым адамдар Салиханы Натальяны карабагандыгы жана кызынын кош бойлуулугун байкамайынча зордуктоо тууралуу билбегени үчүн сындап, айыптай башташкан. Үй-бүлөгө ошондой эле уулу менен келини облустагы укук коргоо органдарында иштеген кылмышкер кысым көрсөткөн. Ал башка адамдарга шек келтирүүгө аракет кылып, тергөөнү токтотууга аракет кылган.

ДНК анализи менен генетикалык адистер түйүлдүктүн аталыгын тастыктай алышты. Жыйынтыгында ага айып тагылып, кылмыш иши сотко жөнөтүлдү. Бирок, тергөө Натальянын ишин көзөмөлгө алган балдардын укугу боюнча Ыйгарым укуктуу өкүлүнүн алдында комиссия түзүлүп, ишти иликтөө жана тергөө жолундагы тоскоолдуктарды аныктоо үчүн жумушчу топ түзүлгөндөн кийин гана алдыга жылып, сотко жеткен.

Натальяны зордуктагандан бир жылдай өткөндөн кийин, сот 2023-жылдын февралында соттолуучуну күнөөлүү деп таап, 11 жылга эркинен ажыраткан. Кылмышкердин адвокаттары соттолгон адам күнөөсүн мойнуна албай турганын жана бардык айыптарды алып салууну талап кылаарын айтып, апелляция беришкен.

52 Аттары өзгөрүлгөн.

53 Ошондой эле.

ТИРКЕМЕ

Стандарттар жана милдеттенмелер

Кыргызстанга адам укуктарынын кандай эл аралык стандарттары колдонулат?

БУУнун майыптыгы бар адамдардын укуктары жөнүндө конвенциясы (МУК)

Катышуучу мамлекеттер майыптарга, алардын үй-бүлөлөрүнө жана камкорчуларына гендердик жана курактык өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен жардамдын жана колдоонун тийиштүү формаларын камсыз кылуу аркылуу эксплуатациянын, зомбулуктун жана катаал мамиленин бардык түрлөрүн болтурбоо үчүн бардык тиешелүү чараларды көрүшөт, анын ичине эксплуатация, зомбулук жана катаал мамиленин учурларын болтурбоо, таануу жана кабарлоо боюнча маалымат берүү жана окутуу да кирет. Катышуучу мамлекеттер коргоо кызматтары жашын, жынысын жана майыптыгын эске алууну камсыз кылат.

Катышуучу-мамлекеттер майыптыгы бар адамдардын башкалар менен бирдей физикалык чөйрөгө, унааларга, маалыматка жана байланышка, анын ичинде маалыматтык-коммуникациялык технологияларга жана тутумдарга, ошондой эле шаарда кандай болсо, айыл жеринде да ачык же калк үчүн көрсөтүлүүчү башка объектерге жана кызмат көрсөтүүлөргө жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу үчүн тиешелүү чараларды көрүшөт. Мындай мүмкүнчүлүктү теңдик жана басмырлабоо көз карашынан кароо керек жана МУКта бекитилген көптөгөн укуктарды натыйжалуу ишке ашыруу үчүн маанилүү шарт болуп саналат.

Мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар, айрыкча аялдар жана балдар үчүн зомбулуктан, катаал мамиледен жана эксплуатациядан натыйжалуу жана мазмундуу коргоону камсыз кылуу үчүн баш калкалоочу жайлар, колдоо кызматтары жана жол-жоболор болушу керек.

Катышуучу мамлекеттерге үй-бүлөлөргө жана камкорчуларга, бардык тиешелүү адистерге, айрыкча укук коргоо органдарынын кызматкерлерине, социалдык кызматкерлерге жана медициналык кызматкерлерге эксплуатациянын, зомбулуктун жана катаал мамиленин бардык түрлөрүн таануу, ошондой эле зомбулуктун курмандыгы болгон майыптыгы бар адамдар менен натыйжалуу баарлашуу жана алар менен иштөө боюнча окутуу сунушталат. Тренинг зордук-зомбулукка кабылган адамдарга олуттуу мамиле кылууну камсыз кылуу жана кайталанбашы үчүн күнөөлүүлөрдү натыйжалуу иликтөө, сот тарабынан куугунтуктоо жана жазалоо максатында натыйжалуу маалымдоо чараларын камтышы керек.

БУУнун Балдардын укуктары жөнүндө Конвенциясына ылайык, балдардын укуктары боюнча Комитеттин майыптыгы бар балдардын укуктары жөнүндө № 9 (2006-ж.) жалпы мүнөздөгү эскертүү

Майыптыгы бар балдар балдардын эң аялуу топторунун бири (8 жана 44-пункттар). Майыптыгы бар балдар зомбулуктун курмандыгы болуу ыктымалдыгы беш эсе жогору (42-пункт). Майыптыгы бар кыздар дискриминацияга дагы көбүрөөк дуушар болушат, ошондуктан катышуучу мамлекеттерге, эгерде зарыл болсо, майыптыгы бар кыздардын тийиштүү түрдө корголушун, бардык кызматтарга жеткиликтүүлүгүн жана коомдун жашоосуна толук кошулушун камсыз кылуу үчүн кошумча чараларды көрүү сунушталат (10-пункт).

Майыптыгы бар балдардын өзгөчө аялуулугун, аларга натыйжада көңүл бурулбай калып, катаал мамилеге даттанган учурда аларга ишенбесе же туура эмес түшүнүшсө, мүмкүн болгон коммуникативдик же интеллектуалдык бузулуулар менен түшүндүрсө болот (42-пункт (с)).

Дискриминацияга каршы сунушталган мыйзамдык чаралардан тышкары, Комитет катышуучу мамлекеттерге Конвенциянын бардык жоболорунун бардык балдарга, анын ичинде майыптыгы бар балдарга карата колдонулушун камсыз кылуу үчүн бардык ички мыйзамдарды жана ага байланыштуу эрежелерди ар тараптуу карап чыгууну сунуштайт. Улуттук мыйзамдар жана эрежелер майыптыгы бар балдардын конкреттүү укуктарын, атап айтканда конвенциянын 23-беренесинде (17-пункт) бекемделген укуктарын коргоо жана жүзөгө ашыруу жөнүндө так жана айкын жоболорду камтууга тийиш.

Баланын кызыкчылыктарын мыкты камсыз кылуу майыптыгы бар балдарга кызмат көрсөтүүчү мекемелер жана башка субъекттер үчүн өзгөчө мааниге ээ, анткени алар белгилүү стандарттарга жана ченемдерге ылайык келиши күтүлүүдө, ал эми алардын башкы милдети балдардын коопсуздугун камсыз кылуу, коргоо жана аларга кам көрүү болушу керек жана бул милдет ар кандай жагдайларда, мисалы, бюджеттик каражаттарды бөлүүдө (30-пункт) ар кандай башка ойлордон ашып түшүшү керек.

Катышуучу мамлекеттерге майыптыгы бар балдарга карата кыянаттыктын жана зомбулуктун алдын алуу үчүн бардык зарыл чараларды көрүү сунушталат, мисалы: (g) даттанууларды кароонун балдардын жеткиликтүү жана кызыкчылыгын эске алуучу механизмин, ошондой эле “Париж принциптеринин” негизинде мониторингдин функционалдык тутумун түзүү; (h) күнөөлүүлөрдү жазалоо жана үй-бүлөдөн бөлүп алуу үчүн зарыл болгон бардык мыйзамдык чараларды көрүү, ошол эле учурда бала өз үй-бүлөсүнөн ажырап калбашы жана коопсуз жана дени сак чөйрөдө жашоосун улантуу; (i) реабилитациялоонун комплекстүү программаларына өзгөчө көңүл буруу менен кыянаттык менен пайдалануудан жана зомбулуктан жабыр тарткандарды дарылоону жана реинтеграциялоону камсыз кылуу (43-пункт).

МУКтун комитети, майыптыгы бар аялдар жана кыздар жөнүндө жалпы мүнөздөгү №3 эскертүүсү (2016)

Коргоо милдеттенмеси катышуучу мамлекеттер майыптыгы бар аялдардын укуктары үчүнчү жактар тарабынан бузулбасын камсыз кылышы керек дегенди билдирет. Ошентип, катышкан мамлекеттер ар кандай адам, уюм же жеке ишкана тарабынан гендердик жана/же майыптык дискриминациясын жоюу үчүн бардык тиешелүү чараларды көрүшү керек. Ошондой эле, зордук-зомбулуктун же адам укуктарынын бузулушунун алдын алуу, жабырлануучуларды жана күбөлөрдү мыйзам бузуулардан коргоо, тергөө иштерин жүргүзүү, күнөөлүүлөрдү, анын ичинде жеке адамдарды жоопко тартуу жана жазалоо, ошондой эле адам укуктары бузулган учурда зыяндын ордун толтурууга жана ордун толтурууга мүмкүнчүлүк берүү милдетин камтыйт. Мисалы, катышкан мамлекеттер зомбулукка кабылган майыптыгы бар аялдар үчүн натыйжалуу укуктук коргоо каражаттарынын болушун камсыз кылуу үчүн Сот адилеттигинин адистерин даярдоого көмөктөшө алышат (26-пункт).

Катышуучу мамлекеттер көптөгөн басмырлоого каршы күрөшүшү керек, атап айтканда: а) майыптыгы бар аялдардын Конвенцияда бекитилген бардык укуктардан пайдалануусуна тоскоол болгон басмырлоочу мыйзамдарды, саясатты жана практиканы жокко чыгаруу, гендердик жана майыптык белгилери боюнча басмырлоого жана анын кесилишкен формаларына тыюу салуу, майыптыгы бар кыздарга жана аялдарга карата сексуалдык зомбулукту криминалдаштыруу, макулдугусуз мажбурлап стерилизациялоонун, мажбурлап бойдон алдыруунун жана төрөттү контролдоонун бардык формаларына тыюу салуу, жынысы жана/же майыптыгы боюнча мажбурлап дарылоонун бардык түрлөрүнө тыюу салуу жана майыптыгы бар аялдарды басмырлоого каршы коргоо үчүн бардык тиешелүү мыйзамдык чараларды көрүү (63-пункт).

Кыйноолорго каршы Комитет, Кыргызстандын үчүнчү мезгилдүү отчету боюнча жыйынтыктоочу эскертүүлөр, CAT/C/KGZ/CO/3 (2021-ж. ноябры)

Комитет аялдарга карата зомбулуктун, атап айтканда, үй-бүлөлүк зомбулуктун жогорку таралышынын уланып жатканына жана мындай учурларда тергөө иштеринин саны өтө төмөн болушуна тынчсызданууда (18-пункт).

Кыргызстан: (а) аялдарга карата зомбулуктун бардык учурлары кылдат иликтенишин, болжолдонгон күнөөлүүлөр жоопкерчиликке тартылышын жана алар соттолгон учурда тиешелүү жазасын алышын, ал эми жабырлануучуларга же алардын үй-бүлөлөрүнө тиешелүү компенсацияны кошо алганда, ордун толтурууну камсыз кылышы керек; (с) аялдарга карата зомбулуктун курмандыктарынын корголушун, анын ичинде соттук коргоо буйруктарын жана медициналык, социалдык жана юридикалык кызматтарга, анын ичинде психологиялык консультацияга, зыяндын ордун толтурууга, реабилитациялоого, өлкөнүн бардык аймагында коопсуз жана тийиштүү түрдө каржыланган баш калкалоочу жайларга жана башка турак жай табууга жардам алуусун камсыз кылышы керек; (d) укук коргоо, сот органдарынын кызматкерлеринин, медициналык жана социалдык кызматкерлердин мындай иштер боюнча иштөө үчүн тийиштүү даярдыктан өтүшүн камсыз кылыш керек; (е) мындай көрүнүштөр жөнүндө коомчулуктун маалымдуулугун жогорулатуу боюнча аракеттерди активдештирүү керек (19-пункт)

Адам укуктары боюнча Комитет, Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык конвенцияга ылайык Кыргызстандын үчүнчү мезгилдүү баяндамасы боюнча жыйынтыктоочу эскертүүлөр, CCPR/C/ KGZ/CO/3 (2022-ж. октябры)

Комитет сексуалдык жана гендердик зомбулук боюнча токтотулган тергөө иштеринин санынын көптүгүнө жана тиешелүү соттолгондордун санынын аздыгына терең тынчсызданууда. Мындан тышкары, Комитет үй-бүлөлүк зомбулуктан жапа чеккендер үчүн мамлекет тарабынан колдоого алынган баш калкалоочу жайлардын жоктугуна тынчсызданууда (23-пункт).

Кыргызстан (24-пункт): (с) зомбулукка кабылган аялдар жана кыздар үчүн баш калкалоочу жайларды, Калыс медициналык дарылоону, психосоциалдык кеңеш берүүнү жана башка бардык тиешелүү колдоо кызматтарын көрсөтүү жолу менен колдоо жана коргоо кызматтарын кеңейтүү жана чыңдоо керек. Стамбул конвенциясы сыяктуу мыкты тажрыйбалар менен.

CEDAW комитети, Кыргызстандын бешинчи мезгилдүү отчету боюнча жыйынтыктоочу эскертүүлөр, CEDAW/C/ KGZ/CO/5 (2021-ж. ноябры)

Комитет катышуучу мамлекетте аялдарга карата гендердик зомбулуктун кеңири жайылышына тынчсызданууда (21-пункт). Комитет Кыргызстанга сунуштайт: (а) үй-бүлөдөгү зомбулуктан коргоо мыйзамын гендердик зомбулуктун бардык түрлөрүн камтышы жана аялдардын аялуу жана маргиналдуу топторунун, анын ичинде майыптыгы бар аялдардын өзгөчө муктаждыктарын эске алуу үчүн кайра карап чыгуу; (d) гендердик зомбулуктун бардык учурларын натыйжалуу иликтөөнү жана жоопко тартууну, ошондой эле күнөөлүүлөрдү тийиштүү түрдө жазалоону камсыз кылуу; (f) аялдардын жана кыздардын сот адилеттигине жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу жана укук коргоо органдарына жыныстык белгиси боюнча зомбулук жөнүндө, анын ичинде жеткиликтүү же зарыл болгон учурда акысыз юридикалык жардам көрсөтүү, далилдөө түйшүгүн жеңилдетүү жана соттук-медициналык далилдерге жеткиликтүү жеткиликтүүлүк аркылуу билдирүүлөрдү колдоо жана судьялардын, прокурорлордун, полициянын жана башка укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин тергөө жана суракка алуунун гендердик сезимтал усулдары боюнча потенциалын өстүрүүнү улантуу; (g) жабыр тарткандарды колдоо жана коргоо кызматтарын, анын ичинде күнү-түнү иштөөчү ишеним телефондорун, жетиштүү турак жайларды, медициналык тейлөөнү, психосоциалдык консультацияларды жана катышуучу мамлекеттин аймагында экономикалык колдоону күчөтүү; (h) гендердик зомбулуктун бардык формаларынын, анын ичинде үй-бүлөлүк жана сексуалдык зомбулуктун кылмыштуу мүнөзү жөнүндө жана аялдарга репрессиядан, стигматизациядан же кайталап виктимизациядан коркпостон укук коргоо органдарына билдирүү мүмкүнчүлүгүн берүү зарылдыгы жөнүндө кеңири коомчулукка маалымдоону активдештирүү (22-пункт).

БУК комитети төмөнкү проблемаларды бөлүп көрсөттү: майыптыгы бар балдарды кеңири институтташтыруу жана мекемелер көбүнчө алардын үй-бүлөсүнөн алыс жайгашкандыгы; мекемелерде майыптыгы бар балдардын ден соолугуна көңүл бурбагандыгынан жана мындай инциденттердин алдын алуу үчүн көзөмөлдөө механизмдеринин жоктугунан улам каза болгондугу; жабык мекемелердин өкүлдөрү тарабынан балдарга массалык кыйноолор жана катаал мамиле кылуу. Балдар мекемелеринин көз карандысыз коомдук инспекциясы жок. Балдар мекемелериндеги балдар зомбулукка, анын ичинде сексуалдык зомбулукка дуушар болушат жана мындай зомбулуктан жабыр тарткан балдарга эч кандай жардам көрсөтүлбөйт (28, 35, 45-пункттар).

Эл аралык стандарттар сот адилеттигине жеткиликтүүлүк укугу жана сот тутумунда майыптыгы бар адамдарды басмырлоонун алдын алуу жөнүндө так эмне дейт?

Эки концепцияны караш керек:

(i) Акылга сыярлык ыңгайлаштыруу «белгилүү бир учурда зарыл болгон учурда, зарыл жана ылайыктуу өзгөртүүлөрдү жана оңдоолорду киргизүү, пропорционалдуу эмес же негизсиз оорчулукка айланбастан, майыптардын башка бардык адам укуктары жана негизги эркиндиктери менен бирдей деңгээлде ишке ашырылышын же ишке ашырылышын камсыз кылуу»деп аныкталат. Акылга сыярлык ыңгайлаштыруудан баш тартуу дискриминацияны билдирет, башкача айтканда, майыптыгы бар адам муктаж болгон учурдан тартып акылга сыярлык көндүрүү берилиши керек. Акылга сыярлык ыңгайлаштыруу менен камсыз кылуу мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын сот тутуму менен иштешүүсүнө тоскоол болгон тоскоолдуктарды жоюуга жардам берет. Акылга сыярлык ыңгайлаштыруу ар кандай жеке колдоо болушу мүмкүн, анын ичинде тийиштүү медициналык жардам, жардам көрсөтүү же башка кеңсеге которуу, медициналык процедураларды тууралоо же сот адилеттигине туш болгон майыптар үчүн атайын байланыш ыкмаларын киргизүү. Пенитенциардык тутумда жана камакта кармоочу жайларда да акылга сыярлык көндүрүү менен камсыз кылынышы керек. Мындан тышкары, сот адилеттиги тутумуна байланыштуу кесиптерде иштөөнү каалаган майыптыгы бар адамдар үчүн акылга сыярлык ыңгайлаштыруу болушу керек. Мындай ыңгайлаштыруунун мисалдары болуп сот адилеттигин окутуу программалары, сертификаттоо жана лицензиялык экзамендер жана майыптыгы бар адамдардын сот арачыларынын тутумуна бирдей катышуусун камсыз кылуу үчүн бардык керектүү колдоо көрсөтүү процесстери саналат. МУКтун комитетинин мүчө мамлекеттерге акылга сыярлык ыңгайлаштырууга карата койгон негизги талаптарынын бири-майыптык дискриминациясынын аныктамасын киргизүү, ал дискриминациянын бардык түрлөрүнө, анын ичинде жашоонун бардык чөйрөлөрүндө акылга сыярлык ыңгайлаштыруудан баш тартууга түздөн-түз тиешелүү.

1. (ii) Процессуалдык көндүрүү катары мүмкүнчүлүгү чектелген адамдардын башкалар менен бирдей катышуусун камсыз кылуу үчүн конкреттүү зарыл болгон учурда сот адилеттигине жетүү контекстиндеги бардык зарыл жана ылайыктуу өзгөртүүлөр жана түзөтүүлөр аныкталат. Акылга сыярлык ыңгайлаштырууга окшош, процедуралык ыңгайлаштыруудан баш тартуу дискриминацияны билдирет. Бирок, биринчисинен айырмаланып, процесстик ыңгайлаштыруулар «пропорциялуу эмес» же «ашыкча жүк»менен чектелбейт. Процесстик ыңгайлашуулардын мисалдары болуп, өткөрүү ордун адаптациялоо, күтүү үчүн тиешелүү жайлар, тиешелүү жагдайларда сурак ыкмасын өзгөртүү, майыптыгы бар адамдарга үй-бүлө мүчөлөрүнүн же жакын досторунун коштоосунда уруксат берүү, майыптар үчүн кирүү укугун камсыз кылбаса, имараттардын, транспорттун жана байланыштын жеткиликтүүлүгүн кепилденбеген учурда күбөлөр үчүн техникалык колдоо көрсөтүү (түзүлүштөрдүн жардамы, үн, текст жана видеотелекоммуникациялык процедуралар, экрандан окуу үчүн программалык камсыздоо, сурдукотормо ж. б. д.). Майыптыгы бар аялдардын жана кыздардын акылга сыярлык ыңгайлаштыруусу, мыйзам алдында теңчилик (КЖКнын 12-беренеси) жана сот адилеттигине натыйжалуу жетүүнү камсыз кылуу (КЖКнын 13-беренеси) боюнча укуктары майыптардын көрсөтмөлөрүн шартсыз четке кагуу же этибарга албоо эмес, жеке жагдайларга негизделген күбөлөрдүн көрсөтмөлөрүн кылдаттык менен кароону жана кабыл алууну талап кылат. 13(1) беренедө катышуучу мамлекеттер мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар үчүн башкалар менен бирдей, анын ичинде процессуалдык жана жаш курагына ылайыктуу каражаттарды берүү жолу менен, алардын түздөн-түз жана натыйжалуу ролуна көмөктөшүү үчүн сот адилеттигине натыйжалуу жетүүнү камсыз кылышы керектиги түздөн-түз катышкан кыйыр катышуучулар, анын ичинде күбө катары, бардык процесстик иш-аракеттерде, анын ичинде тергөө жана башка алдын ала этаптарда камсыз кылып берүүсү керектиги түздөн-түз айтылган.

«**Р.П.Б. Филиппинге каршы**» (2014-ж.) ишинде дүлөй жана дудук билдирүүнүн автору 17 жашында кошунасы тарабынан зордукталган. Зордуктоодон беш жыл өткөндөн кийин айыпталуучу акталды. АДЖК комитети Филиппиндер автордун укуктарын 2-берене (c), (d) жана (d) менен биргеликте АДЖКнын 1-беренеси жана АДЖК комитетинин жалпы 18 жана 19-сунуштары менен бузгандыгын аныктады. Тактап айтканда, Комитет улуттук сот анын дүлөй кыз катары алсыздыгын эске албаганын жана анын негизинде акылга сыярлык чараларды көрбөгөнүн, ошондой эле териштирүүнү негизсиз кечиктирбей өткөрбөгөнүн белгиледи (8.2-пункт). **Карен Таяг Вертидонун Филиппинге каршы** ишине (2010-ж.) шилтеме кылып, Комитет зордуктоо жана сексуалдык кылмыштар боюнча иш натыйжалуу болушу үчүн адилеттүү, калыс, өз убагында жана оперативдүү түрдө каралышы керектигин белгиледи (8.3-пункт). Комитет майыптыгы бар аялдар кош дискриминациядан жапа чеккен аялуу топ катары каралат деген № 19 жалпы сунуштан өз позициясын тастыктады, жана ошондуктан “майыптыгы бар аялдар катышкан мамлекеттер тарабынан жынтыстык жана гендердик басмырлоодон эффективдүү коргоону камсыз кылуу жана натыйжалуу коргоо каражаттарына жетүү үчүн абдан маанилүү” деп баса белгиледи (8.3-пункт). АДЖКнын комитети 2-берененин негизинде катышуучу-мамлекеттин гендердик стереотиптерди жок кылуу милдеттенмесин сактоосун жынысын эске алуу менен гана эмес, автордун ишин соттук кароодо колдонулуучу жаш курагын жана майыптыгын эске алуу менен да баалоо керектигин баса белгиледи (8.8-пункт).

Л.Р.Молдова Республикасына каршы (үй-бүлөлүк зомбулук жөнүндө иш), АДЖК комитети Молдова Республикасы үчүн жалпы сунуштарында бардык аялдар жана кыздар, анын ичинде улгайган аялдар, рома аялдары жана кыздары, ошондой эле майыптыгы бар аялдар жана кыздар зомбулуктан корголушун жана дароо укуктук коргоо каражаттарына жеткиликтүүлүктү камсыз кылууну сунуштады (14-пункт(b)(xi)(a)).

МУКтун комитети, жалпы тартиптин эскертүүсү № 3 (2016-ж) майыптыгы бар аялдар жана кыздар жөнүндө

17. Майыптыгы бар аялдарга жана кыздарга карата дискриминация ар кандай формада болушу мүмкүн: (a) түздөн-түз дискриминация; (b) кыйыр дискриминация; (c) ассоциация боюнча дискриминация; (d) акылга сыярлык ыңгайлаштыруудан баш тартуу; жана (e) структуралык же тутумдук дискриминация. Формасына карабастан, дискриминациянын кесепеттери майыптыгы бар аялдардын укуктарын бузат:

e) структуралык же тутумдук дискриминация дискриминациялык институционалдык жүрүм-турумдун, басмырлоочу маданий салттардын жана басмырлоочу социалдык ченемдердин жана/же эрежелердин жашыруун же ачык формаларында көрүнөт. Мындай дискриминацияга алып келиши мүмкүн болгон зыяндуу гендердик стереотиптер жана майыптык стереотиптери майыптыгы бар аялдар үчүн атайын иштелип чыккан саясаттын, эрежелердин жана кызматтардын жоктугу менен тыгыз байланышта. Мисалы, гендердик жана майыптыктын кесилишине негизделген стереотиптерден улам, майыптыгы бар аялдар зордук-зомбулук жөнүндө кабарлоодо тоскоолдуктарга туш болушу мүмкүн, мисалы, полиция, прокуратура жана соттор тарабынан ишенбөөчүлүк жана четке кагуу. Ошо сыяктуу эле, зыяндуу тажрыйбалар социалдык жактан курулган гендердик ролдор жана бийлик мамилелери менен тыгыз байланышта жана бекемделет, бул майыптыгы бар аялдарга карата терс кабылдоолорду же басмырлоочу ишенимдерди чагылдырышы мүмкүн, мисалы, ВИЧ/СПИД менен ооруган эркектер майыптыгы бар аялдар менен жыныстык катнашта болуу менен айыгат деген ишеним. Мугалимдер, медициналык кызматкерлер, полиция кызматкерлери, прокурорлор же соттор жана жалпы коомчулук тарабынан майыптыгы бар аялдар жөнүндө зыяндуу стереотиптердин пайда болушуна жол бербөө үчүн маалымдуулуктун, окутуунун жана саясаттын жоктугу көп учурда укуктардын бузулушуна алып келиши мүмкүн.

Майыптыгы бар аялдар коомдук чөйрөдө гана эмес, жеке чөйрөдө, мисалы, үй-бүлөдө же жеке социалдык кызмат көрсөтүүчүлөргө карата бир нече жолу басмырланат. Адам укуктары боюнча эл аралык укук жеке, мамлекеттик эмес субъекттер тарабынан жасалган дискриминация үчүн катышуучу мамлекеттин жоопкерчилигин көптөн бери тааныйт. Катышуучу мамлекеттер бир нече дискриминацияны түздөн-түз тааныган укуктук жоболорду жана жол-жоболорду кабыл алышы керек, ошондуктан дискриминациянын бирден ашык белгилеринин негизинде берилген даттануулар жоопкерчиликти аныктоодо да, укуктук коргоону аныктоодо да эске алынат (18-пункт).

Аткаруу милдеттенмеси майып аялдардын өнүгүүсүн, абалын жакшыртуу жана мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү үчүн зарыл болгон чараларды көрүү жана ишке ашыруу боюнча туруктуу жана динамикалык милдетти жүктөйт. Катышуучу-мамлекеттер төмөнкүдөй жолдор менен кош ыкманы колдонууга тийиш: (A) майыптыгы бар аялдардын жана кыздардын кызыкчылыктарын жана укуктарын аялдарга, балалыкка жана майыптуулукка карата бардык улуттук иш-аракеттер пландарында, стратегияларында жана саясаттарында, ошондой эле сектордук пландарда, мисалы, гендердик теңчилик, ден соолук, зомбулук, билим берүү, саясий турмушка катышуу, иш менен камсыз болуу, сот адилеттигине жетүү жана социалдык коргоолор боюнча тутумдук каттоо; жана (b) майыптыгы бар аялдарга атайын багытталган максаттуу жана көзөмөлдөөчү чараларды кабыл алуу. Эки тараптуу мамиле катышууга жана укуктарды ишке ашырууга карата теңсиздикти кыскартуу үчүн зарыл (27-пункт).

EQUALITY NOW БАЙЛАНЫШТАРЫ

info@equalitynow.org

www.equalitynow.org

@equalitynoworg

@equalitynoworg

@equalitynow